

Yayın Geliş Tarihi: 19.02.2021

Yayına Kabul Tarihi: 02.12.2021

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):
Ayhan, Halis ve Esma F. Ayhan. "Göreceli Mahrumiyetten Soykırım İddialarına: Avrupa Parlamentosu'nun 1915 Olaylarına Yaklaşımı ve Türkiye." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 70 (2021): 49-86.

Araştırma Makalesi

GÖRECELİ MAHRUMİYETTEN SOYKIRIM İDDİALARINA: AVRUPA PARLAMENTOSU'NUN 1915 OLAYLARINA YAKLAŞIMI VE TÜRKİYE*

(FROM RELATIVE DEPRIVATION TO GENOCIDE ASSERTIONS:
EUROPEAN PARLIAMENT'S APPROACH AGAINST
THE 1915 EVENTS AND TURKEY)

Halis AYHAN**
Esma Fatma AYHAN***

Öz: 1915 Olaylarına ilişkin Ermeni iddialarının soykırım olarak kabul edilmesi, genelde yabancılar, özelde ise Batılılar tarafından çokça belirtilmekte ve Türkiye'nin bunu kabul etmesi istenmektedir. Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde de belirleyici olan bu konu hem ilişkileri olumsuz yönde etkilemekte hem de üyelik karşısında örtük bir koşul olarak sunulmaktadır. Nitekim Ermeni tezlerini savunanların, Sevr Antlaşması'nda kendilerine vaat edilen devlet ile kapasiteleri sabit olmasına karşın, beklentileri artmıştır. Ancak Sevr Antlaşması'nın geçersiz olması ile Ermeni tezlerini savunanlar, göreceli bir mahrumiyet yaşamıştır. Ermeni tezlerini savunanların yaşamış olduğu göreceli mahrumiyetin bir uzantısı olarak soykırım iddiaları, sorunun uluslararasılaşması ile Avrupa Parlamentosu

* Bu çalışma öğrencinin Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

** ORCID: 0000-0002-7188-585X

Dr. Kırıkkale Üniv., İİBF, Uluslararası İlişkiler Böl., halisayhan@kku.edu.tr

*** 0000-0001-8460-2188.

KÜ, SBE, Uluslararası İlişkiler ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi, esmayhan.ea@gmail.com

(AP) 'nda da kabul görmüştür. Milletvekillerinin Avrupa Komisyonu'na bu konuda sordukları sorular AP'nin, Avrupa Komisyon'un bu sorulara verdiği yanıtlar da AB'nin görüşünü yansıtmaktadır. Bu çerçevede çalışmada, Ermeni tezlerini savunanların göreceli mahrumiyet söyleminin, özellikle yazılı yanıt soruları yoluyla, AP'deki yansımaları ve Türkiye ile AB arasındaki ilişkilere etkisi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Parlamentosu, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, 1915 Olayları, Göreceli Mahrumiyet Kuramı, Yazılı Yanıt Soruları.*

Abstract: *Accepting the Armenian assertions about the Events of 1915 as genocide is widely stated by foreigners in general and by Westerners in particular and Turkey is being asked to accept the genocide. Therefore, this question, which is also a determinant in the relations with the European Union, affects the relations negatively and is presented as an implicit condition for membership. As a matter of fact, the expectations of those defending the Armenian theses have increased, due to the state that was promised to them in the Treaty of Sevres despite their capabilities remaining constant. However, with the Treaty of Sevres becoming void supporters of Armenian theses experienced a relative deprivation. The genocide assertions, which constitute an extension of the relative deprivation experienced by the supporters of the Armenian theses, have also been accepted in the European Parliament with the internationalization of the issue. The questions asked by the members of Parliament to the European Commission on this issue reflect the opinion of the EP; the responses of the Commission to these questions reflect the opinion of the EU. In this context, the repercussions of the Armenian theses 'defenders' relative deprivation discourse within the EP and the effects to relations between Turkey and the EU were discussed, especially through questions with written answers.*

Keywords: *European Parliament, Turkey-European Union Relations, 1915 Events, Relative Deprivation Theory, Questions for Written Answer.*

Giriş

1915 Olayları Türkiye'nin devletler arasındaki ilişkilerine ilaveten, özellikle Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerini de ziyadesiyle etkilemektedir. Bir asırdan fazla bir zaman geçmesine rağmen konunun önemini koruyarak gündemde kalmasında, Avrupa Parlamentosu'nun (AP) almış olduğu kararların, içerisindeki siyasi kümelerin¹, raporların ve soruların da etkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğine dair güçlü arzusu, sorunun sıkça gündeme gelmesine zemin hazırlamaktadır. AB/AP bu arzu karşısında, diğerlerinin yanı sıra 1915 Olaylarına ilişkin Ermeni iddialarını soykırım olarak kabul ettirme çabasına girmektedir. Benzer çaba, milletvekilleri nezdinde de söz konusudur ve Yazılı Yanıt Sorusu (YYŞ) ile soykırımı tanıması için AB'nin Türkiye'ye baskı yapmasını sağlama gayretindedirler.

Literatürde, 1915 Olaylarının Türkiye-AB ilişkilerine etkisi bakımından çalışmalar mevcuttur.² Genellikle AP ve Avrupa Komisyonu üzerinden yürütülen çalışmalarda, belge olarak kararlara ve raporlara yer verilmektedir. Bu çalışmada, diğer çalışmalardan farklı olarak, AP milletvekillerinin sormuş oldukları YYŞ'lere yer verilmiştir. Bunun nedeni, sorular nezdinde milletvekillerin ve dolayısıyla AP'nin 1915 Olayları konusunda sergilemiş olduğu yaklaşımları doğrudan ortaya koymaktır. Böylece 1915 Olaylarında, AP'de hangi devlet ve kümenin etkin olduğunu tespit ederken; yanıtlar sayesinde de AB'nin resmi siyasasının (hukuki boyutu dâhil) anlaşılmasına katkıda bulunulacaktır.

Çalışmanın temel varsayımı, Ermeni tezlerini savunanların benimsemiş olduğu göreceli mahrumiyetin, AP nezdinde de benimsendiği ve bu durumun çeşitli yollarla dile getirilerek Türkiye'nin cezalandırılmaya çalışıldığıdır. Nitekim Türk tarafının 'soykırım yoktur/olmamıştır' ve 'bu konu Türkiye-AB ilişkilerinin bir parçası değildir' savına karşılık, AP'nin aksi tutum sergilenmesi, tam üyelik sürecinin uzamasına yol açmaktadır. Bu çerçevede tümevarım yönteminin kullanıldığı çalışma, zamansal olarak, 9. dönem (2019-2024) milletvekillerinin sormuş olduğu YYŞ'ler ile sınırlıdır. "Armenian

1 2019 yılında yapılan seçim sonucunda AP içerisinde yer alan siyasi kümeler şunlardır: 'Avrupa Halkları Partisi-Hristiyan Demokratlar', 'Sosyalistlerin ve Demokratların İlerici İttifakı', 'Avrupayı Yenile', 'Yeşiller ve Avrupa Hür İttifakı', 'Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler Grubu', 'Kimlik ve Demokrasi', 'Avrupa Birleşik Solu-Kuzey Yeşil Solu'.

2 Kamer Kasım, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar," *Avrasya Dosyası* 1, cilt 11 (Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2005): 85-112; Barış Özdal, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Ermeni Sorunu," *Global Strateji Enstitüsü* 8 (Ocak-Mart 2007): 114-125; Ömer Engin Lütem, "Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu," 2023 (Ocak 2005): 46-51; Pınar Eray, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Ermeni Sorunu" (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, 2011); Ali Güler, "AB-Türkiye İlişkilerinin 'Ermeni Sorunu' Boyutu," *Türk Yurdu* 226, cilt 26 (Haziran 2006): 57-62.

genocide”, “Genocide” ve “1915” anahtar kavramları ile yapılan incelemede hem başlıklar hem de metinler dikkate alınmıştır.

1. Göreceli Mahrumiyet Kuramı Bağlamında Ermeni Tezlerini Savunanlar

Sosyolojik açıdan çatışma, “*bireylerin ya da grupların ekonomik ve politik hedeflerinin, değer yargılarının ve normlarının, çakışması ve ayrışması üzerinden yaşadıkları mücadele*”³ olarak tanımlanmaktadır. Çatışmaları analiz etmek için çeşitli kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede göreceli mahrumiyet, ihtiyaçların ve/veya çıkarların ön planda tutulduğu kuramlardan biridir.⁴ Göreceli yoksunluk kuramı olarak da adlandırılan kuram, beklentiler ile gerçekler arasındaki farka ilişkindir. Ancak bahsi geçen mahrumiyet, temel ihtiyaçların karşılanmamasından değil, gerçekleşmeyen beklentilerden kaynaklanmakta ve dolayısıyla göreceli bir hâl almaktadır.

Göreceli mahrumiyet kavramı ilk olarak 1940’lı yıllarda Amerikan askerlerine yönelik yapılan çalışmada kullanılmış ve James C. Davies tarafından geliştirilmiştir.⁵ Kavram, hem birey düzeyinde hem de kolektif düzeyde kullanılabilir. *Why Men Rebel* isimli çalışmasında Ted Robert Gurr, kavramı, azalan kapasite, yükselen beklenti ve ilerlemeye dayalı olmak üzere üçe ayırmıştır. Buna göre azalan kapasite beklentinin sabit kalarak, kapasitenin azalması iken yükselen beklenti kapasite sabitken beklentinin yükselmesidir. İlerlemeye dayalı mahrumiyet ise beklenti ile kapasitenin paralel şekilde yükselirken kapasitenin azalmasını ifade etmektedir.⁷

Yine Gurr’a göre göreceli mahrumiyetin ortaya çıkması için üç durum gereklidir. Bu durumlar şunlardır: kişinin X ile diğerini kıyaslaması, X’i istemesi ve X’e hak sahibi olduğunu hissetmesidir.⁸ Göreceli mahrumiyetin ortaya çıkması için gerekli olan bu üç durum, Ermeni tezlerini savunanlar için de geçerlidir. Fransız Devrimi’nin bir sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki azınlıkların da etkilemiştir. Ancak

3 Yakup Şahin, “Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 1, cilt 1 (2013): 33.

4 Şahin, “Çatışma,” 41-42.

5 Faye Crosby, “A Model of Egoistical Relative Deprivation,” *Psychological Review* 2, vol 83 (March 1976): 86; Muzaffer Ercan Yılmaz, *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü: İnsan Uyuşmazlıklarının Kaynakları ve Çözüm Paradigmaları* (Ankara: Nobel, 2006), 34; Muzaffer Ercan Yılmaz, *Savaş ve Uluslararası Sistem* (Bursa: Dora, 2013), 38.

6 Kasım Esen, *Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim* (İstanbul: Bilgesam, 2011), 3.

7 Yılmaz, *Uyuşmazlık*, 33-36; Yılmaz, *Savaş*, 38-42.

8 Crosby, “A Model,” 104.

Ermenileri asıl etkileyen düşünce, ortaya çıkan milliyetçilikten ziyade Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan azınlıkların çıkarmış olduğu isyanlar sonucu elde ettikleri devlettir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan Sırlar, Yunanlılar, Karadağlılar ve Romanyalılar çıkardıkları isyanların ardından bağımsızlık elde etmiştir.⁹ Bu durum Ermenilerin kendilerini diğerleri ile kıyaslamasına, onların sahip olduğu X'i -yani devleti- istemelerine ve kendilerinin de hak ettiklerini düşünmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla Ermenilerin çevresinde yer alanlar ve yaşananlar, göreceli mahrumiyet hissetmelerini belirleyen unsurlardan biri olmuştur.

Göreceli mahrumiyetin diğer belirleyicileri kişilik, kişisel geçmiş ve insanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan biyolojik ihtiyaçlardır.¹⁰ Ancak bunlar birey için geçerlidir ve kolektif açıdan bakıldığında kişilik yerine kimlik üzerinden okuma yapılması uygun görülmüştür. Bu çerçevede Ermeni kimliğine ve geçmişlerine bakıldığında toprağın, kilisenin ve manastırların öneminin ne kadar büyük olduğu görülmektedir. Nitekim Ermeniler, ilk ve son kez MÖ 220 yılında Selefeos Kralı III. Antiochus tarafından topraklarının işgal edilmesinin ardından yönetimin kendilerine verilmesi ile devlet olmuşlardır. Bundan sonraki zamanlarda ise başka siyasi iradelerin altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bunun yanı sıra Ermenilerin yaşadıkları bölgelere zamanla başka grupların da yerleşmesi, süreç içerisinde Ermenilerin azınlık durumuna düşmelerini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla toprak, Ermeni tezlerini savunanlar için psikolojik açıdan kendi varlıklarının bir içgüdüsel haline gelmiştir.¹¹

Manastırlarda almış oldukları eğitim kadar çevrelerinde bulunan Müslümanlar ve Türkler ile ilişki kuramamaları da Ermenilerin içe kapanmalarına neden olmuştur. Bu kopuk ilişki siyasi açıdan Müslümanlar ve Türklerin kendi içerisinde çatışma yaşamalarından, dini açıdan ise Ermenilerin Hristiyan olmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Ermeniler sadece Müslümanlar ile dini noktada ayrılmamışlardır. Nitekim Ermeniler, oluşturmuş oldukları ulusal mezhebi -Gregoryenliği- benimseyerek Hristiyanlardan da ayrılmışlardır. Bu durum Ermenilerin ulusal bilincinin gelişmesini de beraberinde getirmiştir.¹²

---

9 Hatem Cabbarlı, "Ermeni Siyasal Düşüncesinde Terörizm," *Ermeni Araştırmaları* 45 (2013): 155; Taner Aslan, "1915 Tehcirinde Kayseri'nin Küçük İncesi Karyesinden Aksaray'a Ermeni Göçü," *Ermeni Araştırmaları* 39 (2011): 145.

10 Crosby, "A Model," 92.

11 Aygün Attar, "Ermeni Kimliği'nin Anatomisi," *Akademik İncelemeler* 1, cilt 2 (2007): 293-298.

12 Attar, "Ermeni Kimliği," 304; Erol Göka ve Murat Beyazyüz, "Türk-Ermeni Sorununun Psikolojik Boyutu," *Ermeni Araştırmaları* 44 (2013): 128.

Kiliselerin ise bu konuda ayrı bir yeri bulunmaktadır. Nitekim kiliseler devlet statüsüne yakın bir yetkiye sahiptir. Bu yetki hem dinî hem de siyasi görevlerde yer almalarından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Ermeniler ile kiliseyi bir arada tutan unsur devlet olurken kiliselerin varlığı da Ermeni kimliğinin varlığına bağlı hale gelmiştir.¹³

Bugün Türkiye'ye soykırım olarak kabul ettirilmeye çalışılan 1915 Olaylarına dair Ermeni tezleri, yukarıda sayılan unsurların zaman içerisinde şekillenmesinin bir sonucudur. Ermeni tezlerini savunanlar için Sevr Antlaşması'nın geçersiz olması, yükselen beklentiye dayanan bir mahrumiyettir. Nitekim o zamana kadar kapasiteleri belli bir konuma ulaşmış ve sabit kalmıştır.

1920 Sevr Antlaşması'nın 88 ve 89, 90-93 numaraları arasındaki maddeler ile 144 ve 230. maddelerinde Ermenilere ve Ermenistan'a yer verilmesi kapasitelerinde herhangi bir değişiklik olmadan beklentilerini artırmıştır.¹⁴ Belgede belirtilenlerin ve dolayısıyla beklentilerin yerine getirilmemesi, Ermeni tezlerini savunanlar için hayal kırıklığına ve bunun etkisiyle Türk karşıtlığına neden olmuştur. Bu nedenle 1915 yılında yaşanan sevk ve iskânın, bir tehcirden ziyade soykırım olarak görülüp kabul ettirilmeye çalışılması, o dönemden bugüne dayanan Türk karşıtlığının bir sonucudur.¹⁵ Ancak bugün gelinen noktada, konunun uluslararası bir hâl almasını takiben bu görüşü aldığı kararlar ile AP'nin, verdikleri YYS'ler ile AP üyesi milletvekillerinin ve ulusal meclisleri nezdinde kabul ettikleri yasalar ile AB üyesi devletlerin de kabul ettiği görülmektedir. Bu yolla Ermeni tezlerini savunanlar, göreceli mahrumiyetin büyüklüğü ile ilişkili olan cezalandırmayı -yani tanıtmayı, tazminatı ve toprağı- doğrudan kendileri elde edemediği için AB/AP yolu ile elde etmeye çalışmaktadır.¹⁶ Nitekim Ermeni tezlerini savunanlar, yaşamış oldukları göreceli mahrumiyeti kuşaktan kuşağa aktarmıştır.

2. Bazı AB Üyesi Devletlerdeki Düzenleme ve Faaliyetler

Sevr Antlaşması'nın geçersiz olmasıyla birlikte Ermeni tezlerini savunanların istedikleri devlete ulaşacak araçlarının kalmadığı kadar, mümkün olan fırsatları

13 Ramazan Tosun, "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti," *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (2003): 154-155; Attar, "Ermeni Kimliği," 306; Cabbarlı, "Ermeni Siyasal Düşüncesinde," 148.

14 Süleyman Beyoğlu, "Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu," *Akademik Bakış* 3, cilt 2 (Kış 2008): 129; Yılmaz, *Savaş*, 40.

15 Yılmaz, *Savaş*, 40.

16 Yılmaz, *Uyuşmazlık*, 35.

değerlendirmeye devam ettikleri de bir gerçektir. 1984 yılından itibaren özellikle siyasi açıdan kullanılmaya çalışılan bu fırsatlar, yeni bir araç niteliği taşımayıp, Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmeye yöneliktir. Zira Ermeni tezlerini savunanlar için Sevr Antlaşması tarihi bir gerçektir ve değiştirilemez.¹⁷ Bu doğrultuda Ermeni savlarının uluslararası alanda tanınması, bir hükümet programı haline getirilmiştir. Diğer devletlerin ve kurumların bu savları tanınması, Türkiye karşıtı kampanyalar düzenlenmesini, Türkiye üzerinde denetim kurulmasını ve Ermenistan'ın bu konuda hesaplaşmayı sürdürebilmesini sağlamaktadır.¹⁸ Bu doğrultuda Ermeni iddialarını kabul etmiş/benimsemiş olan kurumlardan biri, AB/AP'dir.

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na 1959 yılında ortaklık başvurusu yapmış, bunu 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) takip etmiştir. 14 Nisan 1987 tarihinde de tam üyelik için başvurmuştur. Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde adım adım ilerlemesi, Birliğe katılacağı konusunda duyulan endişenin artmasına yol açmış ve bunun önüne geçilmek istenmiştir. Bu çerçevede ilk engel AP'nin 1987 yılında almış olduğu karardır. Kararda soykırım sözcüğüne verilerek Türkiye'nin soykırım yaptığı belirtilmiştir. 1915 Olaylarına ilişkin bu ilk kararın ardından başka tarihlerde benzer kararlar da alınmıştır. Bu kararlara rağmen Türkiye, 1999 yılında adaylık elde etmişse de 20 yılı aşkın süredir tam üye olamamaktadır.

AP'nin 1987 tarihli kararı, Türkiye-AB ilişkilerinde birtakım olumsuzlukları da beraberinde getirmiş ve Ermeni tezlerinin devletler nezdinde tanınmasını yaygınlaştırmıştır. Sorun, Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle ilgili olmasına karşılık, Türkiye ile Ermenistan'a ve hatta Ermeni tezlerini savunanlarının yaşadıkları devletlere kadar uzanmıştır.

Bu çerçevede soykırım iddialarını tanıyan devletlerden biri, Ermeni lobilerine de ev sahipliği yapan Fransa'dır. 1982 yılında, dönemin Fransız İçişleri Bakanı Gaston Deffere, soykırımı tanıdığını sözlü olarak beyan etmiştir.¹⁹ Ancak fiiliyata 1998 yılında dökülmüş, 28 Mayıs 1998 tarihinde tek maddelik "1915 Olaylarının Ermeni Soykırımı Olarak Tanınması"na ilişkin yasa kabul edilmiştir.²⁰ Kabul edilen yasa, Fransa'daki Ermeni lobilerinin iki aşamadan oluşan stratejilerinin bir sonucudur. Lobilerin yürütmüş olduğu stratejinin her

17 Alev Kılıç, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 66 (2020): 38.

18 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 40 (2011): 8; Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 31 (2008): 9-11.

19 Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası: Ermeni İddiaları Türkiye'nin Dünya İle İlişkilerini Nasıl Etkiliyor?*, (Ankara: USAK Yayınları, 2013), 276.

20 Laçiner, *Ermeni Sorunu*, 299-303.

iki aşamasında da kararlar yer almaktadır. Ancak öncelikle yerel meclislerde, ardından ulusal mecliste karar alınmasını amaçlamışlardır.²¹

Fransa ulusal meclisinde benzer düzenlemeler 2001, 2006, 2012, 2016 ve 2019 yıllarında da yapılmıştır. 29 Ocak 2001 tarihinde yürürlüğe giren yasa ile Ermeni soykırımına yönelik olarak, meclis kararlarının ardından, ilk kez bir kanun hayata geçirilmiştir.²² 2006 tarihli yasa, soykırımı inkâr edenlere karşı 5 yıla kadar hapis cezası ve 45.000 avroya kadar para cezası; Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği Turizm Müşaviri Yılmaz Çolpan'ın şehit olmasının 32. yıldönümüne denk getirilerek 2012 yılında çıkarılan yasa, 1 yıl hapis cezası ve 45.000 avro para cezası; 2016 tarihli karar ise bir yıl hapis cezası ve 40.000 avro para cezası öngörmüştür. Ancak 2006 tarihli yasa Senato tarafından kabul edilmemiş, 2012 ve 2016 tarihli yasalar Fransa Anayasa Mahkemesi Konseyi'nce iptal edilmiştir. Konsey, kararları iptal etmenin yanı sıra soykırım iddialarının inkârının suç sayılmasına ilişkin başka kararların alınmasını engellemek adına karar da almıştır.²³ Konsey'in kararının ardından inkâr yasaları çıkarılamayacağı için kararlar, anma gününe evirilerek 11 Nisan 2019 tarihinden itibaren '24 Nisan', sözde Ermeni soykırımını anma günü olarak kabul edilmiştir.²⁴

Soykırım iddialarını tanıyarak düzenlemeye giden başka devletler de bulunmaktadır. Yunanistan, 25 Nisan 1996 tarihinde, 24 Nisan'ı soykırımı anma günü ilan etmiş; 9 Eylül 2014 tarihinde almış olduğu karar ile de soykırımı inkâr edenlere karşı 3 ila 6 ay hapis cezası ve 5.000 ila 20.000 avro arasında para cezası öngörmüştür.²⁵ Soykırım iddialarını 2004 yılında kabul eden Slovakya, iddiaları reddedenlere karşı 5 yıl hapis cezası uygulanmasına

21 Ömer Faruk An, "Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi Bakımından 2015'e Doğru Ermeni Lobisi," *Ermeni Araştırmaları* 45 (2013): 223.

22 Hasan Oktay, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye ve Ermeni Sorunu," *Avrasya Dosyası* 2, cilt 10 (Yaz 2004): 82; Ömer Engin Lütem, "Fransız Senatosu Kararı," *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 6 Mayıs 2011, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/FRANSIZ-SENATOSU-KARARI>.

23 Esat Arslan, "Fransız 'İnkâr Yasası'nın Düşündürdükleri," *2023* 129 (Ocak 2012): 47; Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 39 (2011): 39-40; Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 41 (2012): 46; Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 54 (2016): 26; Murat Ünlü, "Fransa'da 1915 olaylarının reddi suç sayılmayacak," *Anadolu Ajansı*, 27 Ocak 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-1915-olaylarinin-reddi-suc-sayilmayacak/735832>.

24 Hazel Çağan Elbir, "Fransa, 24 Nisan'ı Sözde Ermeni Soykırım Anma Günü İlan Etti," *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 7 Şubat 2019, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/FRANSA-24-NISAN-I-SOZDE-ERMENI-SOYKIRIM-ANMA-GUNU-ILAN-ETTI>; Dış Haberler Servisi, "Fransa'dan 'küstah' 24 Nisan kararı!," *Milliyet Gazetesi*, 12 Nisan 2019, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/fransa-dan-kustah-24-nisan-karari-2857228>.

25 Oktay, "Avrupa Birliği," 77-78; Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 53 (2016): 48.

dair kararı 2009 yılında almıştır.²⁶ Son olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), 29 Nisan 1982 tarihinde Ermenilerin haklarının geri verilmesine ilişkin almış olduğu kararda, birbirlerinden ayrı konular olmasına rağmen 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile soykırım iddiaları arasında bağlantı kurmuştur. Harekât ile soykırım iddiaları arasındaki tek ortak nokta ise Türkiye'nin her iki olaydan da sorumlu tutulması olmuştur.²⁷ 2015 yılında almış olduğu karar ile de soykırım iddialarını inkâr edenlere 5 yıl hapis cezası, 10.000 avro da para cezası vermeyi kabul etmiştir.²⁸ Aynı zamanda bu devlet, [Kıbrıs²⁹ Dışişleri Bakanı Spiros Kipriyanu'nun 1965'te BM Genel Kurulu'ndaki (BMGK) konuşması ile] sorunun uluslararasılaşmasına katkı yapmıştır.³⁰

Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde, AP ve üye devletler dışında, etkili olan bir diğer unsur ise lobilerdir. Devletlerin kendi ulusal meclisleri nezdinde, soykırım iddialarına ilişkin alınan kararların arkasında bulunan lobiler, AB nezdinde de çabalar yürütmektedir. Bu çerçevede Ermeni Davası Avrupa Komitesi (CECA-Comité Européen de la Cause Arménienne) AB nezdinde çabalar yürütenlerden biridir. Aslen siyasi etkinlik amacıyla kurulan Ermeni Davasını Savunma Komitesi'nin (CDCA-Comité de Défense de la Cause Armenienne) bir kolu olan Komite, ilk olarak AP'nin 1987 tarihli kararı almasında etkili olmuştur.³¹ Komite'nin etkisinin bulunduğu bir diğer karar ise Morillon Raporu olarak da bilinen karardır. Buna göre Komite, kararda, Avrupa Komisyonu'nun 1915 Olaylarına ilişkin “trajik” adlandırmasını soykırım ile değiştirmiştir.³² Komite benzer şekilde Lamassoure ve Garthon Raporlarında da etkili olmak istemiş ancak istediği etkiyi oluşturamamıştır.

3. Avrupa Parlamentosu ve 1915 Olayları

10 Eylül 1952 tarihinde AP, demokrasi ve denetim ihtiyacının bir ürünü olarak kurulmuş ve AB'nin üçlü denetim mekanizmasından biri haline gelmiştir. AP,

26 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar,” *Ermeni Araştırmaları* 45 (2013): 54; “Slovakya'dan soykırım küstahlığı,” *Hürriyet Gazetesi*, 2 Aralık 2004, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/slovakya-dan-soykirim-kustahligi-38672021>; “Bir sen eksiktin Slovakya,” *Habertürk Gazetesi*, 7 Nisan 2004, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/731789-bir-sen-eksiktin-slovakya>.

27 Mehmet Sait Dilek, “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Ermenistan ve Türkiye'ye Yönelik Dış Politika Tutumları,” *TESAM Akademi* 1, cilt 2 (2015): 203.

28 Murat Demirci, “Rum parlamentosu ‘Ermeni’ tasarısını kabul etti,” *Anadolu Ajansı*, 2 Nisan 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rum-parlamentosu-ermeni-tasarisini-kabul-etti/61188>; Lütem, “Olaylar ve Yorumlar,” 44.

29 O dönemde ada henüz ikiye ayrılmamış olduğundan Kıbrıs olarak adlandırılmaktadır.

30 Dilek, “Güney Kıbrıs,” 202.

31 Oktay, “Avrupa Birliği,” 90; Laçiner, *Diaspora*, 244.

32 Oktay, “Avrupa Birliği,” 90.

kümeler/üyeler, Başkan, Sekreterlik, komiteler ve raporörler olmak üzere 5 unsurdan oluşmaktadır. İçerisinde yer alan siyasi kümeler (grup), üye devletlerin en az dörtte birinin temsil edileceği, 25 milletvekili tarafından kurulabilmektedir. Siyasi temelde oluşturulan kümeler, taşıdıkları özellikler bakımından, partilerden farklılık göstermekte olup en belirginini hükümet oluşturmamalarıdır.³³

Doğrudan seçim, AP'yi doğrudan seçilen tek ulus ötesi yasama organı haline getirmiştir. Beş yılda bir gerçekleştirilen seçimlerin ilki 1979'da sonuncusu 2019'da yapılmıştır. AP'nin milletvekili sayısı normalde 751 (750+Başkan)³⁴ olmakla birlikte, 31 Ocak 2020 tarihinde Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması ile sayısı 705'e düşmüştür.³⁵ 2019 seçimlerinde, AP'de yer alan siyasi kümelerin milletvekili dağılımı şöyledir:

Çizelge 1. Avrupa Parlamentosu 2019 Seçim Sonuçları

Siyasi Kümeler	Milletvekili Sayısı	
	2019	15.2.2021
Avrupa Halkları Partisi-Hristiyan Demokratlar (AHP)	182	187
Sosyalistlerin ve Demokratların İlerici İttifakı (S&D)	154	147
Avrupayı Yenile (AY)	108	98
Yeşiller ve Avrupa Hür İttifakı (Yeşiller/AHİ)	74	67
Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler Grubu (AMR)	62	61
Kimlik ve Demokrasi (KD)	73	76
Avrupa Birleşik Solu-Kuzey Yeşil Solu (ABS/KYS)	41	38
Bağımsız	57	29
<i>Toplam</i>	<i>751</i>	<i>703</i>

Kaynak: “European election results -2019- European Union,” *Avrupa Parlamentosu*, 2 Temmuz 2019, <https://europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>; “Browse Chamber,” *Avrupa Parlamentosu*, 10 Şubat 2020, <https://europarl.europa.eu/meps/en/search/chamber>.

Aslen danışma ve denetleme yetkisi olan AP, kurulduğu günden itibaren yetkilerini sürekli genişletmiştir. Bu çerçevede, AP'nin yetkilerini ‘yasama’, ‘bütçe’ ve ‘diğer’ olarak sıralamak mümkündür.

33 “Avrupa Parlamentosu,” *Avrupa Birliği Başkanlığı*, 8 Mayıs 2020, https://www.ab.gov.tr/avrupa-parlamentosu_45628.html; “The Political groups of the European Parliament,” *Avrupa Parlamentosu*, <https://europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups>.

34 Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma m. 14/2.

35 Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Parlamentosu.”

AB kararlarının çoğu, olağan yasama usulü ile alınmakta olup, AP'nin bu usulde bozucu etkisi vardır. Avrupa Komisyonu'nun önerdiği yasama metni hakkında AP'nin rapor yazması ile başlayan süreç, Konsey tarafından da kabul edilene dek devam etmektedir.³⁶ Bunun yanı sıra AP'nin, özel yasama usulleri olarak da adlandırılan, 'danışma' ve 'rıza' yetkileri de bulunmaktadır. Danışma, Avrupa Komisyonu'nun yasama teklifi üzerine, Konsey'in, AP'ye danışması; rıza ise AP'nin, Avrupa Komisyonu'na herhangi bir teklifte bulunmadan, yasama teklifini kabul etmesidir.³⁷

AP'nin Konsey ile paylaşmış olduğu bütçe yetkisi, bütçenin denetimden geçmesi, onaylanması ve/veya reddedilmesi, değiştirilmesi ve harcanmasına ilişkindir.³⁸ AP'nin diğer yetkileri ise daha çok kurumlara ilişkindir. Bu çerçevede AP, önerilen adayları onaylamakta, Avrupa Komisyonu ve Bakanlar Konseyi'nin vermiş olduğu raporlar doğrultusunda soru sorabilmekte ve AB Adalet Divanı'na (ABAD) şikâyetle bulunabilmektedir.³⁹

A. 1987 Kararı ve Diğer Kararlar

Kararları bağlayıcı olmayan ancak yaratmış olduğu siyasi etki bakımından önemli olan AP, 1915 Olaylarına yönelik birçok karar almıştır. Çalışmada AP kararlarına da yer verilmesinin nedeni, 1915 Olayları konusundaki resmî görüşleri ve bu görüşlerin etkileri ile sonuçlarını ortaya koymaktır. Bu çerçevede alınan kararlardan ilki, taslağı Belçikalı milletvekili Jaak Vandemenlebroucke (Yeşiller) tarafından hazırlanan karardır.⁴⁰ AB'de soykırım konusunda en fazla karar alan kurum özelliğini haiz olan AP'nin ilk kararını almasında Fransa, Yunanistan ve tabii ki Ermeni lobilerinin baskıları etkili olmuştur.⁴¹

36 "Legislative powers," *Avrupa Parlamentosu*, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures/legislative-powers>.

37 "Avrupa Birliğinde Yasama ve Karar Alma Süreçleri," *Avrupa Birliği Başkanlığı*, 12 Temmuz 2020, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliğinde-yasama-ve-karar-alma-surecleri_46220.html.

38 "Budgetary Powers," *Avrupa Parlamentosu*, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures/budgetary-powers>.

39 Avrupa Birliği Başkanlığı, "Avrupa Birliğinde Yasama ve Karar Alma Süreçleri.," *Avrupa Parlamentosu*, "Powers and Procedures.," AP İç Tüzük, m. 149, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2021-01-18-RULE-149_EN.html.

40 A2-33/87, 18.6.1987.

41 Pulat Tacar, "Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı 'Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm' Başlıklı Kararın Öyküsü," *Ermeni Araştırmaları* 18 (Yaz 2005), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=4>; Deniz Altınbaş, "Avrupa Birliği Kurumlarında 'Ermeni Meselesi'," *Ermeni Araştırmaları* 39 (2011), 78; Laçiner, *Diaspora*, 239; Kamer Kasım, "Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar," *Avrasya Dosyası* 1, cilt 11 (Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2005): 98.

1982'den itibaren başlayan baskılarla konu siyasallaştırılmak istenmiştir. Ayrıca 1970'li yıllarda özellikle Türk diplomatlara düzenlenen saldırıların ve terör eylemlerinin önüne bu şekilde geçilmek istenmiştir. Kararda, 1948 tarihli BM Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ndeki tanıma⁴² uydugu gerekçesi ile "soykırım" sözcüğüne yer verilerek soykırım yapıldığına ve Türkiye'nin bunu kabul etmeyip Ermelerin haklarını çiğnediğine yer verilmiştir. Ancak sonraki kararlara nazaran daha ılımlı kabul edilebilecek bu kararda Türkiye, yaşananlardan sorumlu tutulmamıştır.⁴³

Karar etkisini, 9 Ekim 2003 tarihinde, Ermeni tezlerini savunanlar tarafından Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'na (İlk Derece Mahkemesi'ne) yapılan başvuru ile göstermiştir. Başvuruda Türkiye'nin AB adaylığının iptali istenmiştir. Bu noktada AP kararlarını, bağlayıcı olmadığı için değersiz görmek yanıltıcıdır. Çünkü başvurunun dayanaklarından biri de 1987 Kararı'dır. Her ne kadar başvuru 17 Aralık 2003 tarihinde reddedilmiş olsa da 1915 Olaylarının AB üyeliğine nasıl etki ettiğini gösteren yerinde bir örnektir. Dolayısıyla sorun, dava konusu haline bile gelmiştir.⁴⁴

1987 tarihli kararın zaman içerisinde önemini kaybetmeye başlaması ile 2005 yılında yeni bir karar alınarak önemini koruması sağlanmıştır.⁴⁵ Nitekim 28 Eylül 2005 tarihinde kabul edilen "Türkiye ile Müzakerelerin Başlatılmasına İlişkin Avrupa Parlamentosu Kararı" başlıklı kararda, 1987 tarihli karara atıf yapılmış ve Türkiye'nin 1987 tarihli kararda yer verilen talepleri yerine getirmedeği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye, AB'ye katılmak için bir ön koşul olarak sayılan soykırım iddialarını tanımaya çağırılmıştır.⁴⁶

AP, 2005 tarihli karardan sadece 2 yıl sonra -2007 yılında- bir karar daha kabul etmiştir. 24 Ekim 2007 tarihli ve "AB-Türkiye İlişkilerine Dair Avrupa Parlamentosu Kararı" başlıklı kararda, geçmişin açık ve samimi bir şekilde

42 Soykırım Sözleşmesine göre soykırım sayılan haller şunlardır: Gruba ait; kişilerin öldürülmesi, kişilere yönelik fiziksel ya da psikolojik zarar verilmesi, kişilerin doğumlarının engellenmesi, kişilerin çocuklarının zorla uzaklaştırılması ve gruba ya da bu grubun bir kısmının yok olmasına yönelik yaşam şartlarının değiştirilmesi.

43 Ömer Engin Lütem, "Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu," 2023 45, (Ocak 2005): 47; Ali Güler, "AB-Türkiye İlişkilerinin 'Ermeni Sorunu' Boyutu," *Türk Yurdu* 226, cilt 26 (Haziran 2006): 58; Dilaver Arıkan Açar ve İnan Rüma, "Türk Dış Politikasında Ermeni Sorunu: Dış ve İç Bağlımlarla Çözumsuzlük Sorunsalı," Der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Baklacioğlu ve Özlem Terzi, *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: DER Yayınları, 2012, 193-194; Ali Güler, *Sorun Olan Avrupa Birliği* (Ankara: TÜRKAR, 2007), 162.

44 Açar ve Rüma, "Türk Dış Politikasında," 194-195.

45 Lütem, "Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu," 48.

46 "RSP/2005/2576," *Avrupa Parlamentosu*, 2 Eylül 2005, <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0350+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.

tartışılması istenmiştir. Aynı zamanda Türk ve Ermeni hükümeti, uzlaşma süreci başlatmaya çağırılmıştır.⁴⁷ Ancak karar, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlamış olmasıyla önem kazanmıştır. Nitekim bu dönemde Türkiye'nin Ermeni savlarını tanıması için yapılan baskılar azalmaya başlamıştır.⁴⁸

1915 Olaylarına ilişkin son AP kararı 2015 yılında alınmıştır. Ancak bu karar, diğer kararların aksine, 1915 Olaylarının 100. yılı olması nedeniyle alınması beklenen bir karar olmuştur. 15 Nisan 2015 tarihinde alınan kararda, 1915 ve 1917 yılları arasında yaşananlar öncelikle trajik olaylar olarak adlandırılmıştır. Ardından yaşananlar, Soykırım Sözleşmesi'ne göre soykırım olarak kabul edilmiş, Türkiye'nin geçmişi ile yüzleşmesi yinelenmiş, soykırım iddialarını tanıması için Türkiye'nin önemli bir fırsatı olduğu ve ilişkilerin normalleşmesi adına girişimlerin desteklendiği belirtilmiştir.⁴⁹ Ancak AB Türkiye Daimî Temsilciliği'ne 29 Nisan 2015 tarihinde rapor olarak gönderilen karar, kapak yazısı yazılarak AP'ye iade edilmiştir.⁵⁰

1915 Olayları ve soykırım iddiaları konusunda 1987 ve ardından alınan diğer kararlar, AP'nin Ermeni görüşlerini benimsediğini ve bunları kararlar yolu ile yansıttığını göstermektedir.⁵¹

B. Yazılı Yanıt Sorularında 1915 Olayları

AP kararlarının yanı sıra YYS'lerde de 1915 Olaylarına sıkça değinilmektedir. Nitekim taslağı milletvekilleri tarafından hazırlanan kararlardaki gibi YYS'lerin de özünde milletvekillerinin görüşleri yer almaktadır. Dolayısıyla AP kararları genel görüşleri, YYS'ler ise özel görüşleri içermektedir.

AP İç Tüzüğü'nün 138. maddesine göre sorular, milletvekili, siyasi küme ve parlamento komiteleri tarafından Konsey'e, Konsey Başkanı'na, Avrupa

47 "P6_TA (2007) 0472," *Avrupa Parlamentosu*, 24 Ekim 2007, <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0472+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.

48 Deniz Altınbaş, "Avrupa Birliği," 86.

49 "P8_TA (2015) 0094," *Avrupa Parlamentosu*, 15 Nisan 2015, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0094_EN.html.

50 Feyzullah Yardımbaş, "Avrupa Parlamentosu'ndan 1915 olaylarına İlişkin karar," *Anadolu Ajansı*, 15 Nisan 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/avrupa-parlamentosundan-1915-olaylarina-iliskin-karar/57069>; Feyzullah Yardımbaş, "Türkiye Avrupa Parlamentosu kararını iade etti," *Anadolu Ajansı*, 1 Mayıs 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-avrupa-parlamentosu-kararini-iade-etti/51865>.

51 Emel Poyraz, "Tarihi Boyutlarıyla Avrupa Parlamentosu Ekseninde Ermeni Sorunu," *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 17 (2010): 191.

Komisyonu'na, Başkan Yardımcısı/Yüksek Temsilci'ye sorulabilir. Bir milletvekili ayda azami yirmi YYS verebilir. Sorular, elektronik ortamda AP Başkanı'na sunulur ve Başkan tarafından sorulan kuruma iletilir. Ancak iletilen sorularda öncelikli ve öncelikli olmayan ayırımına gidilmiştir. Üyeler, siyasi kümeler ve komiteler tarafından belirlenebilen ayırım, öncelikli olarak kabul edilen YYS'ler üç hafta içerisinde yanıtlanırken, öncelikli olmayan YYS'ler ise genelde altı hafta içerisinde yanıtlanmaktadır. Ancak Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile savunma konularına ilişkin soruların yanıtlanması için herhangi bir süre kısıtlamasına gidilmemiştir.⁵² Bunların yanı sıra YYS'ler, genel çıkarları yansıtmalı, açık ve anlaşılır olmalı, kurumun sorumluluk alanında ve yetkisinde olmalı, aşağılayıcı ifadeler içermemeli ve kişisel sorunlarla ilgili olmamalıdır.⁵³

AP'nin ağ sayfasında yayımlanan YYS'ler, 1994 yılından başlamaktadır. Bu nedenle Çizelge 2'de mezkûr tarihten itibaren sorulmuş olan YYS'lere yer verilmiştir.

Çizelge 2. 1915 Olaylarına Dair 1994-2021 Yılları Arasında Verilen YYS'ler

Yıllar	Tarama Yapılan Anahtar Kavramlar			Toplam
	Armenian Genocide	Genocide	1915	
1994-1999	-	1	-	1
1999-2004	-	9	1	10
2004-2009	-	50	-	50
2009-2014	-	31	-	31
2014-2019	3	21	-	24
2019-2021	1	6	-	7
<i>Toplam</i>	<i>4</i>	<i>118</i>	<i>1</i>	<i>123</i>

Kaynak: "Questions and Union Acts/Written question," *Avrupa Parlamentosu*, <https://europarl.europa.eu/plenary/en/parliamentary-questions.html?tabType=wq&tabActiv=tabLastSecond#sidesForm> (Erişim Tarihi: 4 Şubat 2021).

52 Yanıtlanan sorular, yanıtları ile AP ağ sayfasında yayınlanmaktadır. Belirtilen süre zarfında yanıtlanmayan sorular, bir sonraki toplantıda gündeme alınarak yeniden yanıtlanma hakkına sahip olmaktadır. Halis Ayhan, *Yazılı Yanıt Soruları Bağlamında Avrupa Parlamentosu'ndaki Türkiye Karşısı Yunan ve Rum Uğraşları* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2020), 4-5; "Questions and Union Acts," *Avrupa Parlamentosu*, <https://europarl.europa.eu/plenary/en/parliamentary-questions.html?tabType=wq&tabActiv=tabLastSecond#sidesForm>; "Rules of Procedure of the European Parliament," *Avrupa Parlamentosu*, Haziran 2020, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/lastrules/RULE-138_EN.html?redirect.

53 Kamuran Reçber, *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*, 2. Baskı (Bursa: Dora Yayınları, 2013): 253.

1994-1999 yılları arasında, 1915 Olaylarına ilişkin verilen tek soruda, doğrudan soykırımın tanınması değil, tarihsel gerçekliğe saygı duyulması istenmiştir.⁵⁴ 1999-2004 yıllarında, üzerinde durulan konular arasında, Millî Eğitim Bakanlığı'nın soykırım iddialarına karşı, öğretmenlere ve sivil personellere konferans vermesi ile öğrenciler arasında kompozisyon yarışmaları düzenlemesi çağrısı yer almıştır. Hrant Dink'in yargılanması ve öldürülmesi, Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi, ifade özgürlüğü ve Fransız kanun tasarısı ise 2004-2009 yılları arasında 1915 Olaylarına ilişkin sorularda, temel gündem konuları olmuştur. Fransa'nın yeni soykırım inkâr yasasına karşı Türkiye'nin misillemesi ve Kars'taki İnsanlık Anıtı'nın kaldırılması, 2009 ve 2014; Papa Francis'in 1915 Olaylarını 20. yüzyılın ilk soykırımı olarak adlandırması ve 1915 Olaylarının 100. yıldönümüne ilişkin konular ise 2014 ve 2019 yılları arasında yer almıştır.

2019-2021'de Soykırım İddialarına Doğrudan Değinen Yazılı Yanıt Soruları

AMR üyelerinden Derk Jan Eppink'in 18 Eylül 2019 tarih ve E-002841-2019 sayılı “*Ermeni soykırımı uluslararası bir mahkemenin nihai kararıyla mı belirlendi?*” başlıklı YYS'si şu şekildedir:

Krikorian ve diğerlerinin, Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi'nde 17 Aralık 2003 tarihli T-346/03 belgeli davasının 24. paragrafında (1, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 12 ve 24. paragraflara bakınız), “Türk hükümetinin [Ermeni] soykırımını tanımayı reddetmesine...” atıfta bulunulmuştur. Ancak Mahkeme, 24. paragrafta “Türk hükümetinin [Ermeni] soykırımını tanımayı reddetmesine...” atıfta bulunmamıştır. Adalet Divanı'nın 29 Ekim 2004 tarihli C-18/04 P belgeli davasındaki kararda -paragraf 2,3 ve 6'ya bakınız- İlk Derece Mahkemesi'ne karşı yapılan itiraz reddedilmiştir. İlk Derece Mahkemesi'nin ve Adalet Divanı'nın cesur sözleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kullanılan ihtiyatlı terimlerle karşılaştırılmalıdır (AİHM, Büyük Daire, 15 Ekim 2015, Perinçek/İsviçre, paragraf 48, 102, 138, 159, 234, 253, 271 ve 286'ya bakınız). Komisyon'un görüşüne göre Ermeni soykırımı, Konsey'in ceza hukuku aracılığıyla ırkçılık ve yabancı karşıtlığının belirli form ve ifadeleriyle mücadele ettiği 28 Kasım 2008 tarihli 2008/913/JHA belgeli Çerçeve Karar'ın 1 (4) maddesi doğrultusunda, uluslararası bir mahkemenin nihai kararıyla mı belirlenmiştir?⁵⁵

54 E-1811/96, Avrupa Parlamentosu, 5 Temmuz 1996.

55 E-002841-2019, Avrupa Parlamentosu, 18 Eylül 2019.

Avrupa Komisyonu adına, Avrupa Değerler ve Şeffaflık Yetkilisi ve Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Věra Jourová tarafından 29 Kasım 2019 tarihinde bu soruya verilen yanıt ise şöyledir:

2008/913/JHA sayılı Konsey Çerçeve Kararı'nın 1 (1) (c) maddesi, üye devletleri "soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nün 6, 7 ve 8. maddesinde tanımlanan savaş suçlarını [...]” suç saymaya zorlar. Bu şekildeki nefret söylemleri, uluslararası hukukun araçlarına atıfta bulunularak gösterildiğinden, Çerçeve Karar'ın 1 (4) maddesi, üye devletlere ancak 1 (1) (c)'de atıfta bulunulan yukarıdaki durumlarda, ceza verilip verilmeyeceğine dair önlem almasına izin vermektedir. Buradaki suçlar ulusal veya uluslararası bir mahkemenin nihai kararları doğrultusunda belirlenmiştir. Çerçeve Karar'ın bu yaklaşımı, üye devletlerin Çerçeve Karar'ın, özellikle ifade özgürlüğü ile olan ilgili hükümlerini, kendi ulusal düzenlerini dikkate alarak iç hukuklarında uyarlamalarına izin vermesi açısından tarafsızdır. Komisyon, Saygıdeğer Üye tarafından atıfta bulunulan T-346/03 (C-18/04 P) davasında, Ermeni soykırımının Çerçeve Karar'ın 1 (4) maddesi çerçevesinde uluslararası bir mahkemenin nihai kararıyla belirlenip belirlenmediği hususunda, Avrupa Birliği Adalet Divanı'ndan ayrı bir karar vermesinin istenmediğini kaydeder.⁵⁶

Soruda Krikorian ve diğerleri olarak bahsedilen, Gregoire ve Suzan Krikorian ile Avrupa-Ermenistan Derneği'dir. Krikorian ve diğerlerinin, 9 Ekim 2003 tarihinde, 1987 Kararı'nın da etkisiyle ATAD'a yaptıkları başvuru, dayanaklardan noksan olması nedeni ile reddedilmiştir. Dolayısıyla Jourová'nın vermiş olduğu yanıtta gibi Ermeni tezleri yönünde soykırım kararı alan bir uluslararası mahkeme söz konusu değildir.⁵⁷ Bu durum, 28 Kasım 2008 tarihinde kabul edilen "İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele ile Soykırımın ve İnsanlığa Karşı Suçların İnkârının Cezalandırılmasına İlişkin Çerçeve Karar"ın 1. maddesinin 4. fıkrasına ilişkindir. Madde uyarınca ancak 1. maddenin 1. fıkrasının c bendinde yer alan durumlarda karar alınması söz konusudur. Dolayısıyla herhangi bir öbeğe yönelik soykırım ile Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'ndeki maddelerde belirtilen suçlara karşı mahkeme kararı alınabilmektedir.

2019-2021'de soykırım iddialarına doğrudan değinen son YYS ise Anna-Michelle Asimakopoulou ve 24 milletvekiline aittir.

⁵⁶ E-002841-2019 (ASW), *Avrupa Parlamentosu*, 29 Kasım 2019.

⁵⁷ Pulat Tacar, "Ermenilerin Soykırım Savını Yadsıyanları Cezalandırmak veya Türkiye'den Tazminat Almak Amacı İle Yaptıkları Yargı Mücadeleleri," *Ermeni Araştırmaları* 50 (2015): 466-467.

“Türkiye'nin saldırgan sindirme ve Ermeni soykırımını inkâr politikası”,

Geçtiğimiz aylarda Türk yetkililer, diğerlerinin yanı sıra özellikle Osmanlı Türkiyesi'ndeki Ermeni, Süryani ve Rum soykırımları hakkında sivil eylemlerde bulunan gruplara karşı, saldırgan bir sindirme politikası izledi. Mayıs 2020'de, İstanbul'daki bir Ermeni kilisesine saygısızlıkta bulunuldu. Haziran 2020'de Lübnan'da, Ermeni soykırımını yücelten bir videolu girişim, aşırılık yanlısı bir grubun Türkiye'yi destekleyen Ermeni karşıtı gösterilerine ön ayak oldu. 15 Haziran 2020 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yüksek İstişare Kurulu, Ermeni soykırımının inkârını desteklemek ve Ermeni soykırımının dünya çapında tanınması için mücadele edenlere karşı bir strateji geliştirmek adına toplantı düzenledi. Son olarak, 23 Haziran 2020'de bir dizi üst düzey Türk yetkili, tek amacı Ermeni soykırımını reddeden materyal üretmek olan bir örgütün kurulduğunu duyurdu. 1. İnkârın soykırımın son aşaması olduğu göz önüne alındığında, Avrupa Dış Eylem Servisi'nin (ADES) Türkiye'nin Ermeni soykırımının inkârı ve sindirilmesine yönelik saldırgan politikası hakkında ne düşünmektedir? 2. ADES bu tehlikeli gelişmeleri nasıl ele almayı planlamaktadır?⁵⁸

25 milletvekili tarafından ortak olarak verilen YYS'de, sebepler ve sonuçlar göz ardı edilmiştir. Nitekim 23 Mayıs 2020 tarihinde, İstanbul'un Üsküdar ilçesindeki bir Ermeni kilisesinin haçını söken kişi, “ibadethanelere ve mezarlıklara zarar verme” suçundan 1 yıl 3 aydan, 5 yıl 4 aya kadar cezalandırılması istemiyle tutuklanmıştır.⁵⁹ Lübnan'da, Ermeni asıllı sunucunun canlı yayında Türkiye'ye hakaret etmesinden sonra 11 Haziran 2020 tarihinde, gösteriler başlamıştır.⁶⁰ 15 Haziran'da toplanan Cumhurbaşkanlığı Yüksek İstişare Kurulu'nda, konunun doğru biçimde anlatılmasına ilişkin geliştirilen proje ve uğraşlara yer verilmiştir.⁶¹ Sekiz aşamadan⁶² oluşan soykırımın aşamalarının sonuncusu belirtildiği gibi inkârdır. Ancak Türkiye'nin soykırımın yapıldığını kabul etmemesi inkâr olarak görüldüğü kadar, soykırımın yapılmadığını kabul etmemek de bir inkârdır. Dolayısıyla her inkâr

58 E-005399/2020, Avrupa Parlamentosu, 1 Ekim 2020.

59 Murat Kaya, “İstanbul'daki kilise haçını söken şüpheliye 5 yıl 4 aya kadar hapis istemi,” *Anadolu Ajansı*, 19 Haziran 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbuldaki-kilise-hacini-soken-supheliye-5-yil-4-aya-kadar-hapis-istemi-1882911>.

60 Mahmut Geldi, “Lübnan'da Ermeni asıllı sunucunun Türkiye'ye hakaret etmesi tepkilere yol açtı,” *Anadolu Ajansı*, 11 Haziran 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-ermeni-asilli-sunucunun-turkiyeye-hakaret-etmesi-tepkilere-yol-acti/1873884>.

61 “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Husumet tohumları hakikat toprağında yeşermeyecek,” *TRT Haber*, 16 Haziran 2020, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-husumet-tohumlari-hakikat-topraginda-yesermeyecek-493400.html>.

62 Sınıflandırma, simgeleme, insandılaştırma, örgütlenme, kutuplaşma, hazırlık, imha ve inkârdır.

ile soykırımın son aşaması arasında bir bağ bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra kiliseye zarar veren kişinin tutuklanması, Türkiye'nin saldırgan olduğunu değil, ibadethanelere karşı saygılı olduğunun göstergesidir. Ermeni karşıtı gösteriler Türkiye'de değil, Lübnan'da yapılmıştır. Keza sunucu Türkiye'ye yönelik hakarete bulunmuştur. Dolayısıyla eylemlerin cımbızla çekilmesi suretiyle Türkiye'nin saldırgan politika izlediğine yönelik söylemde bulunmak doğru değildir.

Avrupa Komisyonu'nun yanıtı şu şekildedir:

Uzlaşma, Avrupa projesi ve onun altında yatan değerlerinin temel bir çekirdeğidir. Bu uzlaşma ruhuyla ortak devletlerin geçmişleri ile açık ve sakin bir şekilde yüzleşebilmeleri önemlidir. Ayrıca AB, Türkiye'nin, bir aday devlet olarak demokratik standartları ve uygulamaları desteklemesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uyarınca ifade özgürlüğüne de dâhil olmak üzere insan haklarını güvence altına alması gerektiğini defalarca vurguladı. AB, Türk ve Ermeni vatandaşları ile toplumları arasında tam uzlaşmaya giden yolu açan daha ileri ve anlamlı adımları teşvik etmektedir. Çözümler yüzleşmeden gelmeyecektir. Farklılıklar, müzakereler yoluyla tartışılmalı ve sıralanmalıdır. İyi niyet ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin anlaşmazlıkların barışçıl çözüm ilkesine uygun olarak diyalog, kalıcı çözümlere ulaşmanın tek yolu olmalıdır. AB, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşme sürecine bağlılığını sürdürmekte her iki tarafın ön şart olmadan normalleşme sürecine bağlı kalmasını teşvik etmektedir.⁶³

YYŞ'nin daha ilk tümcesinde hem bir tanıtım hem de uygarlık dayanışması görülmektedir. Ermenilere yönelik iddialara ek olarak diğer soykırım iddiaları (Süryani ve Rum) da tanıtılmaktadır. YYŞ'de imzası bulunan Yunan, Rum, İtalyan, Alman, Fransız, İspanyol, Belçikalı, İsveçli, Hollandalı, Slovakyalı, Avusturyalı ve Polonyalı milletvekillerinin yanı sıra değişik kümelerin verdiği destek uygarlık dayanışmasına işaret etmektedir. AHP ve AMR sağ ve genelde Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına karşıdır. Bu karşıtlığın ve AP'nin en büyük siyasi kümesi olmanın bir sonucu olarak AHP, 21 Ekim 2015 tarihinde bir karar bile almıştır. "Ermeni Soykırımı ve Avrupa Değerleri" başlıklı kararda, Türkiye'nin geçmişi ile yüzleşmesi gerektiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin soykırımı tanınması, 24 Nisan'ı soykırımı anma günü olarak kabul etmesi ve Ermenilerin kayıplarının telafi edilmesi istenmiştir.⁶⁴

63 E-005399/2020 (ASW), *Avrupa Parlamentosu*, 7 Ocak 2021.

64 Ömer Engin Lütem, "Avrupa Halk Partisinin Kararı," *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 5 Mart 2015, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AVRUPA-HALK-PARTISININ-KARARI>.

Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına karşı tutum sergileyen AMR de çıkarmış olduğu milletvekili sayısı açısından AHP kadar güçlü olmasa da etkinlik açısından AHP kadar etkili olduğu söylenebilir. Nitekim AMR, soykırım iddialarına ilişkin bir önerge ve Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin geçici olarak durdurulmasına yönelik karar imzalamıştır.⁶⁵

'Avrupayı Yenile' (AY) ve 'Sosyalistlerin ve Demokratların İlerici İttifakı' (SD), AHP ve AMR'ye nazaran Türkiye'ye karşı daha ılımlı tutum sergilemektedir. Nitekim her iki küme çeşitli açılardan Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasına karşı olsalar da AHP ve AMR kadar katı bir tutum sergilememektedir.

AY'nin Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğine karşı olması, bu durumu gerçekçi bulmamasından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda küme, Türkiye'nin AB'ye tam üye olmasından ziyade yeni bir model benimseyerek ortaklık antlaşması yapılması fikrini benimsemektedir.⁶⁶ AP'nin en büyük ikinci siyasi kümesi olan SD için de benzer durum söz konusudur. Nitekim SD, Türkiye ile müzakerelerin geçici olarak dondurulmasına yönelik başlatmış olduğu girişim ile 2016 yılında AP'nin bir karar almasını sağlamıştır. Buna rağmen 2010'da kurulan Türkiye'nin Dostları (Friends of Turkey) içerisinde yer alanların çoğunluğunu da SD üyesi milletvekilleri oluşturmaktadır.⁶⁷ Ancak son iki kümenin pek çok milletvekilli yine de uygarlık zihniyetiyle hareket etmiştir.

Ortak bir şekilde verilen sorunun aksine, Josep Borrell tarafından verilen cevabın daha olumlu hava sergilediği düşünülebilir. Ancak "Türkiye'ye insan haklarını güvence altına alması gerektiğini defalarca vurgulandı" şeklindeki söylem, soruda bahsi geçen saldırgan tutumun kabul edildiği anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra ilişkilerin normalleşmesi sürecine bağlı kalma, Türkiye açısından geçerli bir durumdur. Nitekim bu doğrultuda 2009 yılında imzalanan protokoller, Türkiye tarafından kabul edilirken, Ermenistan Anayasa Mahkemesi tarafından uygun bulunmasına karşın kabul edilmemiş ve dokuz yıl sonra tamamen hükümsüz sayılmıştır. Buna rağmen Türkiye, çeşitli güven artırıcı önlemler almışsa da bu önlemlere karşılık bulunamamıştır.⁶⁸

---

65 Oğuz Güner, "2019 Seçimleri Sonrasında Avrupa Parlamentosu'ndaki Siyasal Grupların Türkiye'ye Karşı Pozisyonları," *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, cilt 18 (Nisan 2021): 595.

66 Güner, "2019 Seçimleri," 592-593.

67 Güner, "2019 Seçimleri," 591.

68 "Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri," *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

Soykırım İddialarına Dolaylı Değinen Yazılı Yanıt Soruları

Milletvekilleri tarafından verilen YYS’lerde, soykırım iddialarına doğrudan değinildiği gibi dolaylı bir şekilde de değinilmektedir. Bu çerçevede Lefteris Christoforou tarafından verilen YYS, bunlardan biridir. 18 Mayıs 2020 tarihinde verilen “*AB’nin Pontus Rumlarına yönelik soykırımı tanıma ihtiyacı*” başlıklı YYS ve yanıtı şu şekildedir:

*AB, tarihî gerçeklere saygı göstererek, Ermeni soykırımını kesin olarak tanıdı ve mağdurlara tazminat ödedi. Jön Türkler sadece Ermenilere değil, Pontus Rumlarına da soykırım yaptı. (...) Komisyon: (...) 2. Ermeniler ve Pontus Rumlarına yönelik soykırımı tanınması için Türkiye’ye nasıl baskı uygulayacağını söyleyebilir mi?*⁶⁹

*Avrupa Projesi’nin temel bir çekirdeği olan uzlaşma, iyi komşuluk ilişkileriyle beraber, genişleme politikasının da temel bir unsurudur. Komşu devletlerin açık ve sakin bir şekilde müzakere ederek geçmişleri ile yüzleşebilmeleri önemlidir ve bu bağlamda Komisyon, Türkiye ve komşu devletleri arasında tam uzlaşma yolunu açan anlamlı diyalogu desteklemektedir. 2019 Türkiye Raporu’nda Komisyon, Nisan 2019’da İstanbul Valiliği’nin “soykırım” kelimesinin kaldırılmasına ilişkin isteğini reddeden açıklamalar sonrası, programı düzenleyenlerin polisine sert müdahalesine maruz kalmasıyla “Ermeni Soykırımını Anma Günü” girişimlerinde ilk kez bir aksilik yaşandığını belirtti.*⁷⁰

1916 ve 1923 yılları arasında Pontus Rumlarına soykırım yapıldığı şeklindeki söylem, Karadeniz’de Pontus Devleti kurmak amacıyla çıkarılan isyanların bastırılmasına ilişkindir. Eppink’in sormuş olduğu YYS ile paralellik gösteren soruda, soykırımı ilişkin bir mahkeme kararının olması önem taşımaktadır. Ancak Ermeniler gibi Pontus Rumlarına da soykırım yapıldığına dair herhangi bir mahkeme kararı söz konusu değildir. Bir mahkeme kararının olup olmasının önemi, soykırımı yapan devlete ceza verilecek olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bir mahkeme kararı olmadığı takdirde ceza verilememektedir.

Oliver Várhelyi tarafından verilen yanıtta, “*komşu devletlerin açık ve sakin bir şekilde müzakere ederek geçmişleri ile yüzleşmeleri*” şeklindeki söylem, Avrupa Komisyonu’nun Türkiye’nin Yunanistan ile müzakere etmesini istediği ve Pontus Rumlarına yönelik soykırımı tanıdığı, ancak doğrudan söylemediği

69 E-003033/2020, Avrupa Parlamentosu, 18 Mayıs 2020.

70 E-003033/2020 (ASW), Avrupa Parlamentosu, 17 Temmuz 2020.

şeklinde okunabilir. İlaveten Yunanistan'ın Ege'de Türklere yaptığı mezalimlerle yüzleşmesi gerektiğini ima ettiği şekilde de anlaşılabilir.

“Türkiye’deki gayrimüslimlerin kültürel mirasının korunması”,

Özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun son yılları boyunca, farklılığı gidermek adına, 3,000 yıldan fazla süredir Küçük Asya’da yaşayan gayrimüslim nüfusa yönelik sistematik girişimler yapılmıştır. Rum, Ermeni ve Süryani halkı birçok zulme maruz kalmış ve soykırıma uğramıştır. Güçlü bir ideolojik pusula gibi olan Osmanlı İmparatorluğu’nun sonunun mevcut Türk hükümeti tarafından benimsenmesi, aşırı milliyetçilik ve yayılma politikasıyla sonuçlanmıştır. (...) Yukarıdaki görüşler doğrultusunda Komisyon: 1. Son beş yıldır Türkiye’nin, çoklu kültürel mirası vurgulamak adına, herhangi bir sermaye ayırdığına dair AB’nin bir verisi bulunmakta mıdır? Sonuçları nasıl değerlendirmektedir? 2. Yeni programlama süresince Türkiye’deki gayrimüslim mirasına yönelik araştırmaları ve tescili güçlendirecek bir planı var mıdır? Eğer varsa, bu süreçte ne kadar faaliyet göstermesi planlanmakta ve potansiyel hak sahipleri kimlerdir? 3. Türkiye’deki gayrimüslimlerin kültürel, soyut ve somut miraslarını tanıtmaya faaliyetleri ile ilgilenen dijital işletmeleri destekleyebilecek kaynaklar mevcut mudur? Mevcut ise potansiyel hak sahiplerinin kim olduğunu söyleyebilir mi?⁷¹

“Katılım Öncesi Malî Yardım Programı” çerçevesinde 15,5 milyon avro, Mevcut Çok Yıllı Malî Çerçeve (2014-2020) boyunca, Türkiye’deki çok uluslu kültürel mirası korumak, yenilemek ve tanıtmak için ayrılmıştır. Bu alanda yapılan proje örnekleri şunlardır: “AB-Türkiye Anadolu Arkeolojisi ve Kültürel Miras Enstitüsü” (enstitü, Gaziantep’teki Kendirli Kilisesi restore edildiğinde açılacaktır); Yahudi mirasını korumak için “İzmir’in Kültürel Zenginliği-Yahudi Mirasını Sürdürme”; İzmir Kemeraltı bölgesindeki havraların yenilenmesi, Ermenilerin ve diğer gayrimüslim topluluklarının kültürel mirasını desteklemek için “Anadolu’nun Çok Uluslu Mirasını Ortaya Çıkarmak ve Savunmak”.(...)⁷²

Avrupa Komisyonu tarafından, AB ve aday devletler arasındaki sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi için başlatılan ve 2006, 2007, 2014 ve 2016 yıllarında uygulanan Türkiye-Avrupa Birliği Arasındaki Sivil Toplum

71 E-003121/2020, Avrupa Parlamentosu, 20 Mayıs 2020.

72 E-003121/2020 (ASW), Avrupa Parlamentosu, 22 Temmuz 2020.

Diyalogunun Geliştirilmesi Projesi'ne 11 milyon avro destek verilmiştir.⁷³ AB-Türkiye Anadolu Arkeolojisi ve Kültürel Miras Enstitüsü Projesi için ayrı dönemlerde 10 ve 7,5 milyon avro bütçe ayrılırken Soyut kültürel mirasın korunması kapsamında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde 18 Türk unsuruna Çevrimiçi Sergi'de yer verilmiştir.⁷⁴ Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda farklılıkları gidermek adına sistematik girişimler yapıldığı ve ideolojik pusulası gibi olan Osmanlı İmparatorluğu'nu takip ettiği iddialarının aksine, Türkiye'nin, 2006'dan itibaren sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi ve gayrimüslimlerin kültürel mirasının korunması noktasında yapmış olduğu projeler, AB verileriyle de tasdik edilmiştir.

“Türkiye ve Ermenistan arasındaki sınır”,

Ermeniler, özellikle Osmanlı İmparatorluğu tarafından yok edildiklerinde ve totaliter SSCB'nin Stalinci eylemleri ile Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan'dan ayrılması ile 20. yüzyılın ilk Holokost'unu yaşadılar. Bu durum Ermenistan'ın Azerbaycan ile çatışmasına yol açtı ve Türkiye'nin Ermenistan ile olan sınırını açmaması için bir sebep olarak gösterildi. 1. Avrupa Parlamentosu'nun kararları, Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın kapsamlı biçimde açılması çağrısında bulunuyor. (...) 1. Bu görüşler doğrultusunda Komisyon, Türkiye ile ikili ilişkilerinde bu soruna yer verdi mi? 2. Ermenistan ile olan sınırın açılması konusunda Türk hükümetine baskı uygulamayı düşünüyor mu? Eğer düşünüyorsa, ne gibi anlamlı adımlar atacaktır?⁷⁵

Avrupa Birliği (AB), Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesine ilişkin kararlılığını sürdürmektedir. AB, Türkiye ile Ermenistan arasındaki siyasi diyaloglarda ön şart olmadan her iki tarafın da bu sürece katılmasını teşvik etmektedir. (...) Devletlerin bu uzlaşma ruhu içinde geçmişleri ile açık ve sakin şekilde yüzleşebilmeleri önemlidir. AB, Türk ve Ermeni sivil toplumları arasında tam uzlaşmaya giden yolu açan daha ileri ve anlamlı adımları teşvik etmektedir. 'Ermenistan-Türkiye Normalleşme Sürecine Destek' başlıklı bir somut AB projesi, (...) insanları bir araya getirerek bu sürece olumlu bir katkı

73 “AB Başkanlığı Projeleri,” *Avrupa Birliği Başkanlığı*, 8 Kasım 2019.

74 “AB-Türkiye Anadolu Arkeolojisi ve Kültürel Miras Enstitüsü Projesi Tanıtım Toplantısı Gerçekleştirildi,” *Avrupa Birliği Başkanlığı*, 14 Şubat 2015, <https://www.ab.gov.tr/49859.html>; Kerem Kocalar, “Gaziantep'e arkeoloji enstitüsü kuruluyor,” *Anadolu Ajansı*, 26 Şubat 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/gaziantep-arkeoloji-enstitusu-kuruluyor/1403626>. Yasemin Kalyoncuoğlu, “‘Somut olmayan kültürel miras’ online sergisi açıldı,” *Anadolu Ajansı*, 22 Nisan 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/somut-olmayan-kulturel-miras-online-sergisi-acildi/1814397>.

75 E-004466/2020, *Avrupa Parlamentosu*, 30 Temmuz 2020.

Göreceli Mahrumiyetten Soykırım İddialarına: Avrupa Parlamentosu'nun 1915 Olaylarına Yaklaşımı ve Türkiye

sağlamıştır. Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı tarafından yapılan son birkaç ifade ışığında AB, Dağlık Karabağ'daki çatışmaya uzun vadeli bir çözüm için tarafları ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nı desteklemeye hazırdır.⁷⁶

1915 Olaylarının 20. yüzyılın ilk Holokost'u olduğu şeklindeki söylem doğruları yansıtmamaktadır. Nitekim Pontus Rumları ve Ermeniler, bir devlet kurmak için isyan çıkarmışlardır ve onlara yönelik soykırım uygulandığına ilişkin bir mahkemenin nihai kararı bulunmamaktadır. Yahudiler ise bir devlet kurmak için isyan çıkartmamışlardır ve onların soykırımı uğradığına ilişkin mahkeme kararı bulunmaktadır. Dolayısıyla Tacar, yaşananların ne soykırım ne de 20. yüzyılın ilk Holokost'u olarak adlandırılabilceğini belirtmektedir.⁷⁷

Yine Borrell tarafından verilen cevapta belirtilen Ermenistan-Türkiye Normalleşme Sürecine Destek Programı (ETNS) 8 kuruluştan⁷⁸ oluşmaktadır. AB tarafından 2 milyon dolar tutarında hibe desteği verilen ve 2014 yılında başlayan projenin birinci dönemi (ETNS1) 18 ay sürerken; 1,5 milyon avro tutarındaki ikinci dönemi (ETNS2), 2014 ve 2015 yılları arasında uygulanmıştır.⁷⁹ Ancak projede yer alan 8 kuruluştan biri olan TEPAV'ın yayımladığı raporda, her iki programda yer alan aktörlerin aynı olması gibi çeşitli sorunlara dikkat çekilmiş, dolayısıyla programın yeterince verimli olmadığı ortaya konulmuştur.⁸⁰

Bunun yanı sıra soruda belirtilen Dağlık Karabağ Sorunu, Ermeni tezlerini savunanların bölgede hak iddia etmesiyle başlamıştır. BMGK'nin almış olduğu kararlar etrafında şekillenen Türkiye'nin tutumunda, Ermenistan ile kurulması istenen diplomatik ilişkiler Dağlık Karabağ işgalinin sona ermesine bağlıdır. AP kararlarında yer verilen sınırın açılması çağrısı, Avrupa Komisyonu İlerleme Raporları'nda, örneğin 2002 Yılı İlerleme Raporu'nda, "Türkiye'nin Ermenistan sınırı hâlâ kapalı bulunmaktadır" şeklinde yer almaktadır.⁸¹

76 E-004466/2020 (ASW), *Avrupa Parlamentosu*, 26 Kasım 2020.

77 Tacar, "Ermenilerin Soykırım Savını," 416.

78 Civilitas Vakfı, Avrasya Ortaklık Fonu (EPF), Kamu Gazetecilik Kulübü (PJC), Bölgesel Araştırmalar Merkezi (RSC), Anadolu Kültür, TEPAV, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Hrnt Dink Vakfı'dır. Aslan Yavuz Şir, "Ermenistan-Türkiye Normalleşme Programı' ve İkincil Diplomasi Çabalarına Genel Bir Bakış," *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 2 Haziran 2017, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ERMENISTAN-TURKIYE-NORMALLESME-PROGRAMI-VE-İKİNCİL-DİPLOMASI-CABALARINA-GENEL-BİR-BAKIS>.

79 Şir, "Ermenistan-Türkiye."

80 Esra Çuhadar and Burcu Gültekin Punsman, *Reflecting on the Two Decades of Bridging the Divide: Taking Stock of Turkish-Armenian Civil Society Activities* (Ankara: TEPAV, 2012), 95.

81 "2002 Yılı İlerleme Raporu", *Avrupa Birliği Başkanlığı*, Ekim 2002, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/İlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf.

Bu dönem içerisinde verilen bir diğer YYS, “Türkiye ve Ermenistan arasındaki sınır” başlıklı YYS gibi aslen iki ülkeye ilişkindir. Ancak bu YYS’de de soykırım iddialarına yer verilmiştir.

“Ermenistan/Azerbaycan’daki durum”,

27 Eylül 2020’de Azerbaycan, nüfusunun neredeyse tamamı Ermeni olan Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ne saldırı başlattı. Saldırı, doğu ve ötesinde bir kez daha yasa koymaya çalışan Türkiye’nin desteği ile hazırlandı. 1915 ve 1916 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun, bugün Türkiye tarafından hâlâ tanınmayan, Ermenilere karşı korkunç bir soykırım yaptığı hatırlamaya değer. (...) 3. AB, okullarda ve kurumlarda, Ermeni soykırımının anısına yönelik farkındalık yaratmaları için üye devletlere tavsiyede bulunacak mıdır?⁸²

Avrupa Birliği (AB), 10 Kasım 2020’de, düşmanlıkların bitmesini memnuniyetle karşılamaktadır. AB, daha fazla can kaybının önüne geçmek için tüm tarafları saygı göstermeye çağırdı ve savaştan önce ve sonra işlenmiş olabilecek savaş suçlarının soruşturulması ile kovuşturulması çağrısında bulundu. Çatışmaların başlamasından itibaren AB, Konsey Başkanı, Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı (YT/BY), AB delegasyonları ve AB Güney Kafkasya Özel Temsilcisi aracılığı ile angaje olmuştur. Komisyon, Dağlık Karabağ ve çevresindeki çatışmalardan etkilenen halka, 3,9 milyon avro insani destek taahhütte bulunmuştur. Konsey Başkanı ve YT/BY, Ermenistan ve Azerbaycan’daki meslektaşları ile doğrudan temas halindeydi ve düşmanlıkların derhal durdurulması ve müzakere masasına geri dönülmesi çağrısında bulundular. AB ayrıca, bölgesel tüm aktörleri, çatışmanın daha da tırmanmasına neden olacak her türlü eylem ve söylemden kaçınmaya davet etti. Bu, 1-2 Ekim 2020’de Avrupa Konseyi’nde Dağlık Karabağ sorununu ele alan devlet ve hükümet başkanlarının da mesajıydı. Her AB üye devleti, kendi eğitim sistemi ve öğretim programından sorumludur. AB, üye devletlerin öğretim içeriği ve eğitim sistemlerinin organizasyonları konusundaki sorumluluğuna tamamen saygı gösterirken, gerektiğinde, onların eylemlerini destekleyerek ve tamamlayarak, üye devletler arasında iş birliğini teşvik ederek kaliteli eğitimin gelişmesine katkıda bulunur.⁸³

Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki bir uyuşmazlık konusu olan Dağlık Karabağ’a ilişkin bu soruda, soykırım iddialarını hatırlamakta neden fayda

82 E-005810/2020, Avrupa Parlamentosu, 27 Ekim 2020.

83 E-005810/2020 (ASW), Avrupa Parlamentosu, 12 Şubat 2021.

görüldüğü düşünülebilir. Ancak Dağlık Karabağ, Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesinde Türkiye için mihenk taşlarından biridir. Dolayısıyla Türkiye ile Ermenistan arasında sorun olan soykırım iddialarında Dağlık Karabağ'ın ayrı bir yeri bulunduğundan, Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan Dağlık Karabağ sorununda da soykırım iddialarına değinilmiştir. Yaklaşık 30 yıl sonra bir sonuca varılan Dağlık Karabağ'da, belirtilenin aksine çatışmalar, Azerbaycan'ın saldırı başlatması ile değil Ermenistan'ın Azerbaycan'daki sivil yerleşim yerlerine ateş açması üzerine başlamıştır.⁸⁴ Kendi topraklarına ateş açılan bir devletin de karşılık vermesi oldukça doğal bir durumdur. Bunun yanı sıra Türkiye ve Azerbaycan'a yardım edenlere yer verilirken Ermenistan'a yardım eden gruplara soruda yer verilmemiştir.

2019 ve 2021 yılları arasında soykırım iddialarına dolaylı şekilde değinen son YYS ise Marco Dreosto'ya aittir.

“Bozkurtlar Örgütünün yasaklanması”,

(...) Bozkurtlar, Fransa'daki 1915 Ermeni soykırımı anıtına da yakın zamanda saldırdı. Ayrıca, Avrupa ve dünya çapındaki Ermeni ve Rum toplulukları gibi Ermenistan Cumhuriyeti'ne ve yetkililerine karşı sürekli nefret söylemi var. Geçtiğimiz günlerde Fransız Hükümeti, Bozkurtları yasaklama kararı aldı. Bu nedenle Komisyon, 1. Türk Bozkurtları Grubu'nu Avrupa topraklarında yasaklama niyetinde midir? 2. Bu organizasyonun Avrupa'daki yıkıcı faaliyetleri ile mücadele etmek adına ne gibi önlemler alacaktır?⁸⁵

Ylva Johansson tarafından verilen yanıtta soykırım iddialarından bahis bulunmadığından yer verilmemiştir.⁸⁶ Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasında da belirtilmektedir ki Türkiye'de 'Bozkurtlar' adlı bir örgüt yoktur ve dolayısıyla olmayan bir örgütün belirtilenleri yapması ve yasaklanması söz konusu olamaz.⁸⁷

2019-2021 yılları arasında soykırım iddialarına ilişkin verilmiş olan sorular göstermektedir ki Ermenilere yönelik soykırım yapıp yapılmadığına dair bir şüphe söz konusu değildir. Hatta bu durum daha ileri seviyeye taşınarak 20.

84 Gülsüm İncekaya, “Uzmanlara Göre Savaş Çıkarsa Azerbaycan Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'dan Geri Alır,” *Anadolu Ajansı*, 28 Eylül 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/uzmanlara-gore-savas-cikarsa-azerbaycan-daglik-karabagi-ermenistandan-geri-alir/1987994>.

85 E-006178/2020, *Avrupa Parlamentosu*, 13 Kasım 2020.

86 E-006178/2020 (ASW), *Avrupa Parlamentosu*, 25 Şubat 2021.

87 “No: 276, ‘Bozkurtlar Hareketi’nin Kapatılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Hk.,” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, 4 Kasım 2020, http://www.mfa.gov.tr/no_-276_-bozkurtlar-hareketinin-kapatilmasina-iliskin-bakanlar-kurulu-karari-hk.tr.mfa.

yüzyılın ilk soykırımını yaşadıkları söylenen Ermenilerin yanı sıra sistematik girişimlerle, Rumlara ve Süryanilere de uygulanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin tarihi gerçekleri kabul etmesi, soykırım(lar)ı inkâr etmemesi ve tanınması istenmektedir. Zamanla bu isteklerin yanına, gayrimüslimlerin kültürel mirasının korunması, bu konuda bütçe ayrılması ve Ermenistan ile sınır kapılarının açılması da eklenmiştir. Bunlar Ermeni tezlerini savunanların benimsemiş olduğu göreceli mahrumiyetin, AP tarafından da benimsendiğini göstermektedir. Nitekim temel arzu, soykırım iddialarının tanınması olmasına rağmen göreceli bir şekilde kabul ettikleri mahrumiyeti ortaya koymak adına sorunun kapsamı da genişletilmiştir.

Bu çerçevede sorularda, Türkiye'den yapılması istenenlerin yanı sıra Avrupa Komisyonu'ndan yapılması istenenler de yer almaktadır: soykırım(lar)ın tanınması için Türkiye'ye baskı yapmak. Bunu gerek söylem gerekse yaptırım ve malî yardımı kesmek gibi eylemlerle yapılması talep edilmektedir. Türkiye'ye baskı yapılması isteğinin altında Türkiye'nin soykırımı inkâr ettiği/sindirdiği gibi söylemler üzerinden saldırgan tutum sergilediği düşüncesi yatmaktadır.

Ancak AB'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonu, görevlerini mevcut olanlar üzerinden yerine getirerek, konuya daha ılımlı ve nesnel yaklaşmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun aday devletlere yönelik görüşlerinin yer aldığı İlerleme Raporlarında Ermenilere ilişkin, Lozan Barış Antlaşması kapsamına giren azınlıklardan biri oldukları ve Ermenistan ile sınırın açılmadığına dair bilgilerin yanı sıra Türkiye'nin gerçekleştirmiş oldukları nesnel bir yaklaşımla sergilenmektedir.⁸⁸ AP ise siyaset temelli çıkar öncelendiğinden nesnel yaklaşımlar sergile(ye)memektedir.⁸⁹

Sonuç

Kapasite ile beklenti arasındaki tutarsızlığa ilişkin olan göreceli mahrumiyet, bir tür memnuniyetsizlik/hoşnutsuzluk durumudur. Çeşitli durumların varlığı, duyulan memnuniyetsizliği artırmaktadır. Buna göre kapasite ve beklenti arasındaki tutarsızlıkla, etkilenen değere biçilen önem ve memnuniyetsizlik arasında doğru orantı bulunmaktadır. Memnuniyetsizlik ile beklentileri karşılayacak ikamelerle, dönülmesi gereken tatminlerin miktarı arasında ise ters orantı söz konusudur. Memnuniyetsizliğin artmasında etkili olan bir diğer unsur da zamandır. Beklentilerin kısa bir süre içerisinde reddedilmesi, öfkenin

88 "Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları," *Avrupa Birliği Başkanlığı*, 22 Ekim 2020, https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html.

89 Altınbaş, "Avrupa Birliği," 131.

azalmadan yoğunlaşmasına ve dolayısıyla memnuniyetsizliğin uzun süre devam etmesini beraberinde getirmektedir.⁹⁰ Söz konusu unsurlar, Ermeni tezlerini savunanlar için de geçerlidir. Nitekim Ermenilerin kapasiteleri sabitken Sevr Antlaşması'ndaki maddeler beklentilerini, kapasiteleri ile beklentileri arasındaki tutarsızlığı ve etkilenen değere biçilen önemi artırmıştır. Ancak çok kısa bir süre içerisinde Antlaşmanın geçersiz hale gelmesi, beklentilerini karşılayacak ikameleri ve dönülmesi gereken tatminleri azalttığı gibi öfkelerinin de artmasına neden olmuştur. Onlarca yıldır yaşanmakta olan olayların temelinde de bunlar yer almaktadır.

Bir asırdan fazla süredir devam eden soykırım iddiaları hem kendi içerisinde hem de AB'ye üyelik sürecinde, çözümsüz kalması bakımından Türkiye'nin önemli gündemlerinden biridir. Nitekim Ermeni tezlerini savunanların benimsediği görüş, AB/AP nezdinde de benimsenmektedir. 1987 tarihli kararın Ermeni tezlerini savunanların tehditleri nedeniyle alındığı şeklindeki görüşlere⁹¹ rağmen diğer kararlarda böyle bir durum söz konusu olmaması bu durumu destekler niteliktedir.

AB üyesi devletler ve AP kararlarında göreceli bir şekilde kabul edilen mahrumiyet, YYS'lerde de öne sürülerek Türkiye'yi cezalandırmak için kullanılan yöntemlerden biri haline gelmiştir. Nitekim Ermeni tezlerini savunanlar soykırım iddialarını, tek başlarına Türkiye'ye kabul ettirmede, bir asırdan fazla süredir başarısız olmuşlardır. Bu doğrultuda konunun uluslararası bir hal almasını sağlayarak soykırım iddialarını tanıma, karşılığında tazminat ve toprağın alınmasını AB/AP yolu ile sağlamaya çalışmışlardır. Bu durumun AB nezdinde karşılığı ve Türkiye ile AB ilişkilerindeki yansıması ise Türkiye'nin üyeliğinin önüne geçilmesi olmuştur.

Türkiye-AB ilişkilerinin bir parçası olmaması gereken 1915 Olaylarının, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde temel uzlaşmazlık konularından biri haline gelmesinde AP'nin siyasi temelli yapılanmasının da etkisi bulunmaktadır. Nitekim Ermeni lobileri, sergiledikleri yaklaşımları ve düzenledikleri etkinlikleri, Morillon Raporu'nda olduğu gibi milletvekilleri üzerinden yürütmektedir.

AP'nin siyasi temelli yapılanmasının olumsuz etkisini YYS'lerde de görmek mümkündür. 1915 Olaylarına ilişkin verilen YYS'lerde hem bir genellemeye ulaşabilmek hem de konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına sadece çalışmada yer verilmiş olan 2019-2021 yılları arasındaki YYS'ler değil, aynı zamanda

---

90 Ted Robert Gurr, *Why Men Rebel* (New York: Routledge, 2016), 59.

91 Tacar, "Avrupa Parlamentosunun."

incelemeler sonucunda ulaşılan diğer YYS'ler de dikkate alınmaktadır. Bu doğrultuda sorular içerisinde yer alan siyasi içerikli konular şunlardır:

1. 1915 Olaylarının 20. yüzyılın ilk soykırımı ve tarihsel gerçek olduğu
2. Türkiye'nin soykırımı inkâr ettiği, reddettiği; tanımaya/kınamaya isteksiz olduğu; niyetli olmadığı, baltalamaya çalıştığı, inkâr politikası yürüttüğü
3. Türkiye'nin soykırımı tanımaya çağrılması ve konunun müzakerelerde ön koşul/zorunluluk olması gerektiği
4. Müzakerelerin, antlaşmaların ve yardımların askıya alınması gerektiği
5. Türkiye'ye baskı/yaptırım uygulanması gerektiği
6. Türkiye'nin basın, ifade, toplanma özgürlüğü ve insan hakları gibi genel olarak hukuku ihlal ettiği/hukuka aykırı davrandığı

20. yüzyılın ilk soykırımı olduğu şeklindeki söylem, 1915 Olaylarının, soykırım açısından diğer örnekler kadar ve hatta onlardan daha fazla önemli olduğunu kabul ettirmek için kullanılmaktadır. Yine bu çabayı destekler nitelikte olan tarihsel gerçek ifadesi ise 1915 Olaylarının hukuki açıdan soykırım kavramı ile uyuşmamasından dolayı kullanılmaktadır. Böylece soykırım iddiaları siyasi açıdan ele alınmaya devam etmekte ve uluslararası kurumlar tarafından da kabul edilmektedir.⁹²

1915 Olaylarının soykırım olarak görülüp müzakerelerde ele alınmasının istenmesi ise propagandadır. Kopenhag ltleri'nde böyle bir koşul bulunmadığından soykırım iddiaları da bir ön koşul olarak ileri sürülemez. Ancak 1915 Olaylarının Kopenhag ltleri kapsamında değerlendirilmesine yönelik olarak konu, insan hakları ve ifade özgürlüğü gibi hakların ihlalleri üzerinden ele alınmakta ve bu yolla gündemde tutulmaktadır. Bu doğrultuda 1994 yılından 2021 yılına kadar ki YYS'lerde konuyu en fazla gündemde tutan, 12'er kişi ile Yunan ve İtalyan milletvekilleri olmuştur. Onları ise 10 kişi ile Fransız milletvekilleri takip etmiştir.

Bağımsızlar da konuyu gündemde tutanlar arasında yer almaktadır. Nitekim bu konuda en fazla YYS Bağımsızlar tarafından verilmiştir. Bağımsızların bir siyasi küme olmadığı dikkate alındığında ve konuya siyasi küme temelinde

92 Pulat Tacar, "Soykırım İddiaları Nedeniyle Oluşan Uyuşmazlığın zm Yolları konusunda Düşünceler," *Gazi Akademik Bakış* 1, cilt 1 (2007): 130-139.

yaklaşıldığında en fazla YYS, ABS/KYS'nindir. Ancak bu durum dönemlere göre değişiklik göstermektedir. Bu çerçevede 1999-2004 yıllarında en fazla YYS, yeniden ABS/KYS'ye, 2004-2009 ve 2009-2014 yıllarında Bağımsızlara aittir. 2014-2019 yıllarında ise en fazla YYS, Uluslar ve Özgürlük Avrupası (UÖA), 2019-2021 yıllarında da AHP tarafından verilmiştir.

Verilen YYS'lerde en fazla yanıt Olli Rehn, Stefan Füle ve Johannes Hahn'a aittir. Sorulara nazaran, içerik olarak daha ılımlı ve nesnel denilebilecek bir üslup kullanılan yanıtlarda yer alan ortak unsurlar ise şöyledir:

1. Uzlaşmanın Avrupa projesi ve temel değerlerinin bir çekirdeği olduğu
2. 2009 yılında imzaladıkları Protokolleri yerine getirerek Ermenistan-Türkiye ilişkilerini desteklemeye ve her iki tarafın da ön koşul olmadan normalleşme sürecine bağlı kalmasını teşvik etmeye devam ettiği
3. Uzlaşma ruhuyla devletlerin geçmişleri ile açık ve sakin bir şekilde yüzleşebilmelerinin önemli olduğu

Avrupa Projesi'nin temel bir çekirdeği olan uzlaşmanın iyi komşuluk ilişkileri ile genişleme politikasının temel unsurları olduğu ve komşu devletlerin müzakere etmelerinin önemli olduğu belirtilmiştir. Ancak 1915 Olayları konusunda AB ile asgari düzeyde dahi uzlaşma sağlanamaması, iyi komşuluk ilişkileri bağlamında Türkiye ile Ermenistan arasında yapılması istenen müzakerelerin AB nezdinde gerçekleştirilmemesi ve uluslararası bir mahkemenin kararı olmamasına rağmen Ermenilere, Pontus Rumlarına ve Süryanilere yönelik soykırım iddialarının kesin veri olarak kabul edildiği söylemler, Ermeni tezlerini savunanların göreceli bir şekilde kabul ettikleri mahrumiyet olgusunu daha da güçlü hale getirmektedir.

AP'nin ve dolayısıyla AB'nin bu yaklaşımı kabul etmesi, sorumluluk kabul etmek istememeleriyle, suçluluk duymalarıyla ve duyarsızlaşma korkusuyla açıklanabilir. Konunun sorumluluk kısmı, aslen Taşnaksutyun Partisi'nin Avrupalı devletlere karşı sergilemiş olduğu yaklaşımın bir sonucudur. Nitekim parti, 1967 yılında Beyrut'ta düzenlemiş olduğu 19. Kurultay'da, Avrupalı devletlerin de bu konuda sorumlu olduğunu belirtmiştir.⁹³ Bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkan suçluluk duygusu ise mağduriyete karşı hassaslaşmalarını beraberinde getirmiştir. Ermeni tezlerini savunanlar, benimsemiş oldukları göreceli mahrumiyet ile alınan kararlar ve verilen YYS'ler yoluyla bu hassasiyetten manevi anlamda yararlanmışlardır. Ancak

---

93 Cabbarlı, "Ermeni Siyasal Düşüncesinde," 160.

bunlar yeterli değildir ve maddi anlamda da yararlanma amacı taşımaktadırlar. Konunun maddi boyutunu ise tazminat ve toprak oluşturmaktadır. Bu desteklerin de alınabilmesi adına konu, gündemde tutulmaya devam edilmektedir.⁹⁴

AP'nin Ermeni tezlerini savunanların benimsemiş olduğu göreceli mahrumiyeti kabul etmesinin son nedeni ise duyarsızlaşma korkusu ile açıklanabilir. Bu korkunun kaynağında, soykırımın insanlık suçu olması yer almaktadır. Dolayısıyla böyle büyük bir suçta karşı duyarsızlaşmayı önlemek amaçlanmaktadır. Ancak bu durum da soykırım iddialarının sorgulanmasını engellediği gibi kesin bir veri olarak da kabul edilmesine neden olmaktadır.⁹⁵

---

94 Göka ve Beyazyüz, "Türk-Ermeni," 152-157; An, "Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi," 180; Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar," *Ermeni Araştırmaları* 44 (2013): 14-15.

95 Haluk Özdemir, "Diaspora Ararat'ı Ararken: Ermeni Kimliği ve Soykırım İddiaları," *Ermeni Araştırmaları* 14-15, cilt 4 (Yaz-Sonbahar 2004): 97.

KAYNAKÇA

- Açar, Dilaver Arıkan ve İnan Rüma. “Türk Dış Politikasında 1915 Olayları: Dış ve İç Bağlarla Çözumsuzlük Sorunsalı.” *XXI. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, derleyen Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu ve Özlem Terzi, 175-203. İstanbul: DER Yayınları, 2012.
- Altınbaş, Deniz. “Avrupa Birliği Kurumlarında ‘Ermeni Meselesi’.” *Ermeni Araştırmaları* 39 (2011): 67-142.
- An, Ömer Faruk. “Türkiye’nin Dış Politikasına Etkisi Bakımından 2015’e Doğru Ermeni Lobisi.” *Ermeni Araştırmaları* 45 (2013): 177-244.
- Arslan, Esat. “Fransız ‘İnkâr Yasası’nın Düşündürdükleri.” *2023* 129 (Ocak 2012): 46-52.
- Aslan, Taner. “1915 Tehcirinde Kayseri’nin Küçük İncesi Karyesinden Aksaray’a Ermeni Göçü.” *Ermeni Araştırmaları* 39 (2011): 143-162.
- Attar, Aygün. “Ermeni Kimliği’nin Anatomisi.” *Akademik İncelemeler* 1, cilt. 2 (2007): 291-308.
- Ayhan, Halis. *Yazılı Yanıt Soruları Bağlamında Avrupa Parlamentosu’ndaki Türkiye Karşıtı Yunan ve Rum Uğraşları*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Beyoğlu, Süleyman. “Sevr ve Lozan’da 1915 Olayları.” *Akademik Bakış* 3, cilt. 2 (Kış 2008): 125-138.
- Cabbarlı, Hatem. “Ermeni Siyasal Düşüncesinde Terörizm.” *Ermeni Araştırmaları* 45 (2013): 143-176.
- Crosby, Faye. “A Model of Egoistical Relative Deprivation.” *Psychological Review* 2, vol. 83 (March 1976): 85-113.
- Çuhadar, Esra and Burcu Gültekin Punsman. *Reflecting on the Two Decades of Bridging the Divide: Taking Stock of Turkish-Armenian Civil Society Activities*. Ankara: TEPAV, 2012.
- Dilek, Mehmet Sait. “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Ermenistan ve Türkiye’ye Yönelik Dış Politika Tutumları.” *TESAM Akademi* 1, cilt. 2 (2015): 195-220.
- Esen, Kasım. *Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim*. İstanbul: Bilgesam, 2011.

- Göka, Erol ve Murat Beyazyüz, “Türk-Ermeni Sorununun Psikolojik Boyutu,” *Ermeni Araştırmaları* 44 (2013): 123-164.
- Gurr, Ted Robert. *Why Men Rebel*. New York: Routledge, 2016.
- Güler, Ali. “AB-Türkiye İlişkilerinin ‘Ermeni Sorunu’ Boyutu.” *Türk Yurdu* 226, cilt. 26 (Haziran 2006): 57-62.
- Güler, Ali. *Sorun Olan Avrupa Birliği*. Ankara: TÜR KAR, 2007.
- Güner, Oğuz. “2019 Seçimleri Sonrasında Avrupa Parlamentosu’ndaki Siyasal Grupların Türkiye’ye Karşı Pozisyonları.” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, cilt. 18 (Nisan 2021): 577-605.
- Kasım, Kamer. “Avrupa Birliği Üyelik Sürecinde Kıbrıs, Ermeni Sorunu ve Azınlıklar.” *Avrasya Dosyası* 1, cilt. 11 (Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2005): 85-112.
- Kılıç, Alev. “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmaları* 66 (2020): 9-47
- Laçiner, Sedat. *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası: Ermeni İddiaları Türkiye’nin Dünya İle İlişkilerini Nasıl Etkiliyor?*. 2. Basım, Ankara: USAK Yayınları, 2013.
- Lütem, Ömer Engin. “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu.” *2023* 45, (Ocak 2005): 46-51.
- Lütem, Ömer Engin. “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmalar*, 54 (2016): 11-50.
- Lütem, Ömer Engin. “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmaları* 31 (2008): 7-30.
- Lütem, Ömer Engin. “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmaları* 39 (2011): 7-65.
- Lütem, Ömer Engin. “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmaları* 40 (2011): 7-64.
- Lütem, Ömer Engin. “Olaylar ve Yorumlar.” *Ermeni Araştırmaları* 41 (2012): 7-74.

- Lütem, Ömer Engin. "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları* 44 (2013): 7-55.
- Lütem, Ömer Engin. "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları* 45 (2013): 9-71.
- Lütem, Ömer Engin. "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları* 53 (2016): 13-98.
- Oktay, Hasan. "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye ve Ermeni Sorunu." *Avrasya Dosyası* 2, cilt. 10 (Yaz 2004): 65-95.
- Özdemir, Haluk. "Diaspora Ararat'ı Ararken: Ermeni Kimliği ve Soykırım İddiaları." *Ermeni Araştırmaları* 14-15, cilt. 4 (Yaz-Sonbahar 2004): 75-97.
- Poyraz, Emel. "Tarihi Boyutlarıyla Avrupa Parlamentosu Ekseninde Ermeni Sorunu." *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 17 (2010): 157-201.
- Reçber, Kamuran. *Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri*. 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınları, 2013.
- Şahin, Yakup. "Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş." *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 1, cilt. 1 (2013): 32-55.
- Tacar, Pulat. "Ermenilerin Soykırım Savını Yadsıyanları Cezalandırmak Veya Türkiye'den Tazminat Almak Amacı İle Yaptıkları Yargı Mücadeleleri." *Ermeni Araştırmaları* 50 (2015): 395-470.
- Tacar, Pulat. "Soykırım İddiaları Nedeniyle Oluşan Uyuşmazlığın Çözüm Yolları konusunda Düşünceler." *Gazi Akademik Bakış* 1, cilt 1 (2007): 127-153.
- Tosun, Ramazan. "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 14 (2003): 143-163.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. *Savaş ve Uluslararası Sistem*. Bursa: Dora Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Muzaffer Ercan. *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü: İnsan Uyuşmazlıklarının Kaynakları ve Çözüm Paradigmaları*. Ankara: Nobel Yayınları, 2006.

İNTERNET KAYNAKLARI

- “2002 Yılı İlerleme Raporu.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*. Ekim 2002.
https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf.
- “AB Başkanlığı Projeleri.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*. 8 Kasım 2019.
https://www.ab.gov.tr/ab-bakanligi-projeleri_46008.html.
- “AB-Türkiye Anadolu Arkeolojisi ve Kültürel Miras Enstitüsü Projesi Tanıtım Toplantısı Gerçekleştirildi.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*. 14 Şubat 2015.
<https://www.ab.gov.tr/49859.html>.
- “Avrupa Birliğinde Yasama ve Karar Alma Süreçleri.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*. 12 Temmuz 2020. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginde-yasama-ve-karar-alma-surecleri_46220.html.
- “Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*. 22 Ekim 2020.
https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html.
- “Avrupa Parlamentosu.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*. 8 Mayıs 2020.
https://www.ab.gov.tr/avrupa-parlamentosu_45628.html.
- “Bir sen eksiktin Slovakya.” *Habertürk Gazetesi*. 7 Nisan 2004.
<https://www.haberturk.com/dunya/haber/731789-bir-sen-eksiktin-slovakya>.
- “Browse Chamber.” *Avrupa Parlamentosu*. 10 Şubat 2020.
<https://europarl.europa.eu/meps/en/search/chamber>.
- “Budgetary Powers.” *Avrupa Parlamentosu*.
<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures/budgetary-powers>.
- “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Husumet tohumları hakikat toprağında yeşermeyecek.” *TRT Haber*. 16 Haziran 2020.
<https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-husumet-tohumlari-hakikat-topraginda-yesermeyecek-493400.html>.
- Demirci, Murat. “Rum parlamentosu ‘Ermeni’ tasarısını kabul etti.” *Anadolu Ajansı*. 2 Nisan 2015. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rum-parlamentosu-ermeni-tasarisini-kabul-etti/61188>.

Elbir, Hazel Çağan. “Fransa, 24 Nisan’ı Sözde Ermeni Soykırım Anma Günü İlan Etti.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 7 Şubat 2019.

<https://avim.org.tr/tr/Yorum/FRANSA-24-NISAN-I-SOZDE-ERMENI-SOYKIRIM-ANMA-GUNU-ILAN-ETTI>.

“European election results -2019- European Union.” *Avrupa Parlamentosu*. 2 Temmuz 2019. <https://europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/previous-elections>.

“Fransa’dan ‘küstah’ 24 Nisan kararı!.” *Milliyet Gazetesi*. 12 Nisan 2019. <https://www.milliyet.com.tr/dunya/fransa-dan-kustah-24-nisan-karari-2857228>.

Geldi, Mahmut. “Lübnan’da Ermeni asıllı sunucunun Türkiye’ye hakaret etmesi tepkilere yol açtı.” *Anadolu Ajansı*. 11 Haziran 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnanda-ermeni-asilli-sunucunun-turkiyeye-hakaret-etmesi-tepkilere-yol-acti/1873884>.

İncekaya, Gülsüm. “Uzmanlara göre savaş çıkarsa Azerbaycan Dağlık Karabağ’ı Ermenistan’dan geri alır.” *Anadolu Ajansı*. 28 Eylül 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/uzmanlara-gore-savas-cikarsa-azerbaycan-daglik-karabagi-ermenistandan-geri-alir/1987994>.

Kalyoncuoğlu, Yasemin. “Somut olmayan kültürel miras’ online sergisi açıldı.” *Anadolu Ajansı*. 22 Nisan 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/somut-olmayan-kulturel-miras-online-sergisi-acildi/1814397>.

Kaya, Murat. “İstanbul’daki kilise haçını söken şüpheliye 5 yıl 4 aya kadar hapis istemi.” *Anadolu Ajansı*. 19 Haziran 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/istanbuldaki-kilise-hacini-soken-supheliye-5-yil-4-aya-kadar-hapis-istemi-/1882911>.

Kocalar, Kerem. “Gaziantep’e arkeoloji enstitüsü kuruluyor.” *Anadolu Ajansı*. 26 Şubat 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/gaziantepe-arkeoloji-enstitusu-kuruluyor/1403626>.

“Legislative powers.” *Avrupa Parlamentosu*. <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures/legislative-powers>.

Lütem, Ömer Engin. “Avrupa Halk Partisinin Kararı.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 5 Mart 2015. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/AVRUPA-HALK-PARTISININ-KARARI>.

Lütem, Ömer Engin. “Fransız Senatosu Kararı.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 6 Mayıs 2011.

<https://avim.org.tr/tr/Yorum/FRANSIZ-SENATOSU-KARARI>.

“No: 276, ‘Bozkurtlar Hareketi’nin Kapatılmasına İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı Hk.” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. 4 Kasım 2020.

http://www.mfa.gov.tr/no_-276_-bozkurtlar-hareketinin-kapatilmasina-iliskin-bakanlar-kurulu-karari-hk.tr.mfa.

“P6_TA (2007) 0472.” *Avrupa Parlamentosu*. 24 Ekim 2007.

<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0472+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.

“P8_TA (2015) 0094.” *Avrupa Parlamentosu*. 15 Nisan 2015.

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0094_EN.html.

“Powers and Procedures.” *Avrupa Parlamentosu*.

<https://europarl.europa.eu/about-parliament/en/powers-and-procedures>.

“Questions and Union Acts.” *Avrupa Parlamentosu*.

<https://europarl.europa.eu/plenary/en/parliamentary-questions.html?tabType=wq&tabActiv=tabLastSecond#sidesForm>.

“RSP/2005/2576.” *Avrupa Parlamentosu*. 2 Eylül 2005.

<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0350+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.

“Rules of Procedure of the European Parliament.” *Avrupa Parlamentosu*.

Haziran 2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2021-01-18-RULE-149_EN.html.

“Rules of Procedure of the European Parliament.” *Avrupa Parlamentosu*.

Haziran 2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/lastrules/RULE-138_EN.html?redirect.

“Slovakya’dan soykırım küstahlığı.” *Hürriyet Gazetesi*. 2 Aralık 2004.

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/slovakya-dan-soykirim-kustahligi-38672021>.

Şir, Aslan Yavuz. “Ermenistan-Türkiye Normalleşme Programı’ ve İkincil

Diplomasi Çabalarına Genel Bir Bakış.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 2 Haziran 2017. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ERMENISTAN-TURKIYE->

NORMALLESME-PROGRAMI-VE-İKİNCİL-DİPLOMASI-
CABALARINA-GENEL-BİR-BAKIS.

Tacar, Pulat. "Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı '1915 Olaylarına Siyasal Çözüm' Başlıklı Kararın Öyküsü." *Ermeni Araştırmaları* 18 (2005), <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=4>.

"The Political groups of the European Parliament." *Avrupa Parlamentosu*. <https://europarl.europa.eu/about-parliament/en/organisation-and-rules/organisation/political-groups>.

"Türkiye-Ermenistan Siyasi İlişkileri." *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ermenistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.

Ünlü, Murat. "Fransa'da 1915 olaylarının reddi suç sayılmayacak." *Anadolu Ajansı*. 27 Ocak 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-1915-olaylarinin-reddi-suc-sayilmayacak/735832>.

Yardımbaş, Feyzullah. "Avrupa Parlamentosu'ndan 1915 olaylarına ilişkin karar." *Anadolu Ajansı*. 15 Nisan 2015. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/avrupa-parlamentosundan-1915-olaylarina-iliskin-karar/57069>.

Yardımbaş, Feyzullah. "Türkiye Avrupa Parlamentosu kararını iade etti." *Anadolu Ajansı*. 1 Mayıs 2015. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-avrupa-parlamentosu-kararini-iade-etti/51865>.

YAZILI YANIT SORULARI

"E-002841-2019 (ASW)." *Avrupa Parlamentosu*. 29 Kasım 2019. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2019-002841-ASW_EN.html.

"E-002841-2019." *Avrupa Parlamentosu*. 18 Eylül 2019. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2019-002841_EN.html.

"E-003033/2020 (ASW)." *Avrupa Parlamentosu*. 17 Temmuz 2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003033-ASW_EN.html.

"E-003033/2020." *Avrupa Parlamentosu*. 18 Mayıs 2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003033_EN.html.

- “E-003121/2020 (ASW).” *Avrupa Parlamentosu*. 22 Temmuz 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003121-ASW_EN.html.
- “E-003121/2020.” *Avrupa Parlamentosu*. 20 Mayıs 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-003121_EN.html.
- “E-004466/2020 (ASW).” *Avrupa Parlamentosu*. 26 Kasım 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-004466-ASW_EN.html.
- “E-004466/2020.” *Avrupa Parlamentosu*. 30 Temmuz 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-004466_EN.html.
- “E-005399/2020 (ASW).” *Avrupa Parlamentosu*. 7 Ocak 2021.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005399-ASW_EN.html.
- “E-005399/2020.” *Avrupa Parlamentosu*. 1 Ekim 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005399_EN.html.
- “E-005810/2020 (ASW).” *Avrupa Parlamentosu*. 12 Şubat 2021.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005810-ASW_EN.html.
- “E-005810/2020.” *Avrupa Parlamentosu*. 27 Ekim 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-005810_EN.html.
- “E-006178/2020.” *Avrupa Parlamentosu*. 13 Kasım 2020.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-006178_EN.html.
- “E-006178/2020 (ASW).” *Avrupa Parlamentosu*. 25 Şubat 2021.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2020-006178-ASW_EN.html.
- “E-1811/96.” *Avrupa Parlamentosu*. 5 Temmuz 1996.
<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+E-1996-1811+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.